

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พุทธศาสนา

หนังสือชุด

ธรรมะสำหรับคนทุกเพศทุกวัย

พระธรรมเทศนาโดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว

บทบาทนักศึกษาในการส่งเสริมพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

จัดพิมพ์โดย ธรรมสภา ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๐

จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม

การพิมพ์หนังสือธรรมะเป็นอนุสรณ์และที่ระลึก นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ที่คงอยู่ยืนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือการให้ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จึงได้ชื่อว่า มีส่วนร่วมเผยแพร่ธรรม อันจะอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่.....ธรรมสภา

๓๕/๒๗๐ จรัลสนิทวงศ์ ๖๒ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทร. ๔๓๔-๓๕๖๖, ๔๓๔-๔๒๖๗, ๔๔๑-๑๕๘๘ โทรสาร. ๔๒๔-๐๓๗๕

คำนำ

หนังสือชุด 'ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว' มีทั้งหมด ๘ เล่มด้วยกัน คือ

๑. สถาปนาธรรมให้เกิดมีและยั่งยืนในสังคม
๒. พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต
๓. พุทธศาสนากับชีวิตและสังคม
๔. อุดมคติของคนหนุ่มสาว
๕. หลักทั่วไปของพุทธศาสตร์
๖. เกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าของพุทธธรรม
๗. บทบาทนักศึกษาในการส่งเสริมพุทธศาสนา
๘. ธรรมะสำหรับนักศึกษาแพทย์

แต่ละเล่มเป็นธรรมกถาที่พระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงไว้แก่คนหนุ่มสาว นิสิต นักศึกษา ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๔ - ๒๕๒๗ แม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยผ่านมานานหลายปีแล้วก็ตาม แต่เนื้อหาของธรรมกถาทุกเรื่องยังคงลึกซึ้ง และทันสมัยอยู่เสมอ สมดังคำกล่าวที่ว่า ธรรมะเป็นอกาลิก คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ไม่จำกัด

ด้วยกาล คือ อ่านเมื่อใดก็ได้สารัตถประโยชน์อันมากมายเอนกอนันต์เมื่อนั้น

ธรรมสภา มีความภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้จัดพิมพ์ธรรมกถาชุดนี้อีกครั้ง ด้วยระบบออฟเซต ทำให้ตัวอักษรคมชัด น่าอ่านกว่าฉบับเดิม ซึ่งพิมพ์ด้วยระบบการพิมพ์ที่ใช้ตัวเรียงตะกั่ว โดยการพิมพ์ครั้งนี้ ได้แยกพิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ เพื่อสะดวกแก่การเลือกอ่านตามหัวข้อที่สนใจ หรือจะอ่านทั้งหมด และเก็บสะสมไว้ทั้งหมด ก็จะเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น หนังสือชุดนี้ของพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เป็นผลงานที่มีค่าล้ำเลิศ ควรแก่การอนุรักษ์ไว้คู่โลกตราบนานเท่านาน

ธรรมสภา ไคร่ขอร่าบนมัสการขอพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่ได้มีเมตตาอนุญาตให้ธรรมสภาจัดพิมพ์หนังสือชุด 'ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว' เป็นการให้เปล่า เพื่อการเผยแผ่ธรรมไปสู่กว้าง

ธรรมสภา หวังว่าการจัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ จะมีส่วนช่วยในการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดมีขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นทางตรงที่จะช่วยจรรโลงให้โลกพบกับสันติสุข

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสุขสงบ

สารบัญ

บทบาทนักศึกษาในการส่งเสริมพุทธศาสนา	๑
สหธรรมิก ๗ ประเภท	๖
บทบาทของอุบาสกอุบาสิกาในครั้งพุทธกาล	๘
บทบาทอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบัน	๑๒
หมวด ๔ ประเภท	๑๙
ค่านิยมแห่งทาน	๒๑
ค่านิยมแห่งเมตตา	๒๔
ค่านิยมแห่งความสันโดษ	๒๗
ฉันท์กับตัณหา	๒๙
ค่านิยมแห่งความไม่ประมาท	๓๓
ค่านิยมแห่งการพึ่งตน	๓๕
ค่านิยมแห่งการใช้ปัญญา	๓๙
ค่านิยมแห่งการฝึกตน	๔๒
ค่านิยมแห่งคุณค่าของชีวิต	๔๓
ค่านิยมแห่งความเป็นอิสระหรือความไม่ยึดติด	๔๕
ภาคสนทนาธรรม	๔๙

บทบาทนักศึกษา ในการส่งเสริมพุทธศาสนา

นิสิตนักศึกษาที่เป็นผู้แทนของกลุ่ม ชุมชน หรือชมรม
พุทธศาสนาในสถาบันต่างๆ

หัวข้อเรื่องที่ตั้งไว้คราวนี้ เหมือนกับจะฟ้องว่าค่านิยมใน
ทางพุทธศาสนาไม่ค่อยได้รับความนิยมในสมัยปัจจุบัน จึงได้มี
การตั้งหัวข้อเรื่องว่า 'บทบาทนักศึกษาในการเสริมสร้างค่านิยมใน
ทางพุทธศาสนา' ถ้าเรามองดูสภาพในปัจจุบันนี้และทบทวนถึง
ความเป็นไปในระยะไม่ช้าไม่นานนักนี้ อาจจะมีส่วนให้เห็นจริง
ว่าค่านิยมในทางพุทธศาสนาจะอ่อนๆ คือไม่ค่อยจะมี หรือว่า
เคยมีแต่คงจะเสื่อมลงไปหรืออย่างไร เคยมีความรู้สึกกันมาและ
ก็ได้พูดกันติดปากอยู่เสมอว่า คนเข้าวัดนี้เป็นคนล้าสมัย ไม่ทันสมัย

สมัย อะไรต่างๆ เป็นคำที่ได้ฟังกันอยู่แล้ว ทุกท่านทราบอยู่แล้ว สมกับที่ว่าค่านิยมในทางพุทธศาสนานี้ยังไม่สู้ดี ไม่ค่อยได้รับความนิยม จึงได้จัดงานครั้งนี้ขึ้น เพื่อหาทางที่จะมาช่วยกันส่งเสริมบทบาทของนักศึกษาที่จะมาเร่งค่านิยมอันนี้

เรื่องค่านิยมในทางพุทธศาสนานั้น มีข้อที่น่าพิจารณาอยู่หลายอย่างเช่นว่า สิ่งที่เราเรียกว่าค่านิยมในทางพุทธศาสนานั้นเป็นค่านิยมพุทธจริงหรือไม่ ชาวพุทธควรจะยอมรับหรือไม่ ถ้าหากว่าจริงก็ดีไป ถ้าไม่จริงแล้วค่านิยมอะไรจึงจะจริง จะต้องมาช่วยกันกำหนดให้ถูกต้อง ต่อจากนั้นก็ต้องมาช่วยกันหาทางว่าจะทำให้เกิดมีขึ้นได้อย่างไร

ที่ประชุมนี้เป็นที่ประชุมของผู้แทนชาวพุทธกลุ่มต่างๆ ทำหน้าที่ในการส่งเสริมพุทธศาสนาทั้งนั้น เมื่อกล่าวถึงบทบาทของนักศึกษาในการเสริมสร้างค่านิยมพุทธ คำว่านักศึกษาก็คงจะหมายถึงนักศึกษาที่เป็นตัวแทนของชาวพุทธนี้เอง คงจะไม่ได้หมายถึงนักศึกษาโดยทั่วไป เพราะถ้าจะหมายถึงนักศึกษาโดยทั่วไปก็คงเป็นไปไม่ได้ โดยเฉพาะถ้าเรายอมรับว่าพุทธศาสนายังไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควรแล้ว ก็ยิ่งเป็นไปไม่ได้ใหญ่ และยิ่งถ้าหากว่ามีความสับสนในเรื่องที่ว่า ค่านิยมที่ถือว่าเป็นของพุทธศาสนานั้น เป็นของพุทธศาสนาจริงหรือไม่ และค่านิยมอะไรจริง แม้แต่ชาวพุทธเองก็ยังสับสนแล้ว เราจะไปหวังให้คน

วงนอกมาช่วยได้อย่างไร ก็ต้องเริ่มจากคนวงในก่อน

สิ่งที่สำคัญก่อนอื่นก็คือ ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเสริมสร้างค่านิยมนี้เอง บุคคลที่ทำหน้าที่เสริมสร้างค่านิยมพุทธศาสนาจะต้องเป็นคนที่มีค่านิยมในทางพุทธศาสนาเสียก่อน ก่อนที่จะไปเสริมสร้างค่านิยมพุทธศาสนาให้แก่ผู้อื่น ก่อนที่จะมีค่านิยมในพุทธศาสนา ก็ต้องเข้าใจว่าอะไรเล่าคือค่านิยมในทางพุทธศาสนา ถ้าสิ่งเหล่านี้เรายังไม่ชัดเจนแล้ว ก็รู้สึกว่าจะเจริญก้าวหน้าไปยาก

บุคคลผู้จะทำหน้าที่เสริมสร้างค่านิยมในกรณีนี้ก็คือนักศึกษา ตามหัวข้อที่ตั้งไว้ เราลองมาพิจารณาดูก่อนว่านักศึกษาชาวพุทธคือใคร นักศึกษาชาวพุทธนี้...ถ้าจัดเข้าในระบบสังคมของพุทธศาสนา ก็อยู่ในพวกอุบาสกอุบาสิกาบริษัท เพราะในพระพุทธานั้น ท่านจัดชุมชนหรือสังคมชาวพุทธโดยแบ่งออกเป็นบริษัท ๔ คือ ภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท ในเมื่อนักศึกษาที่เป็นคฤหัสถ์ในที่นี้ เป็นอุบาสกและอุบาสิกา ก็เป็นชุมชนพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง เรียกว่าฝ่ายคฤหัสถ์ เราเรียกรวมพระภิกษุ ภิกษุณีว่าเป็นฝ่ายบรรพชิต และเรียกอุบาสก อุบาสิกาว่าเป็น 'คฤหัสถ์'

ชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์นี้มีหน้าที่อย่างไร มีบทบาทในทางพุทธศาสนาแค่ไหน เพียงไร เป็นสิ่งที่เราควรจะต้องมีความแจ่มแจ้งชัดเจนก่อนที่จะทำบทบาทอะไรต่างๆ

เรากลับมาทบทวนกันอีกครั้งหนึ่งว่า อุบาสก อุบาสิกา บริษัทที่เป็นส่วนหนึ่ง เป็นครึ่งหนึ่งที่เดียวของชุมชนในพุทธศาสนาจะทำหน้าที่อย่างไร แต่จะต้องพิจารณากันตั้งแต่พระภิกษุ ภิกษุณี เป็นต้นไปที่เดียว ถ้าหากว่าเรามองภาพภิกษุและภิกษุณี และหน้าที่ของท่านถูกต้อง อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นส่วนประกอบอีกด้านหนึ่งของพุทธศาสนา ก็จะมองเห็นหน้าที่ของตนชัดเจนด้วย เพราะหน้าที่เหล่านี้ต้องสอดคล้องกัน ถ้าเราไม่เข้าใจขอบเขตของหน้าที่ฐานะของบริษัท ๔ ถ้าฝ่ายคฤหัสถ์ไม่เข้าใจฐานะหน้าที่ของฝ่ายบรรพชิต ก็จะนำไปสู่ความสับสน

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเรามองพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาเหมือนอย่างมองพระสงฆ์ในศาสนาอื่นๆ อย่างนี้ก็เริ่มต้นแล้วที่เราจะมีความเข้าใจผิดพลาด ดูเหมือนว่าในปัจจุบันเราก็ซักจะมีความเข้าใจเช่นนั้นกันแล้ว โดยมองภิกษุสามเณรในบางแง่บางด้านเหมือนอย่างศาสนาทั่วไปอื่นๆ เช่น พระบาทหลวงในศาสนาคริสต์ ท่านทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้าของมนุษย์ และการที่ใครจะไปเป็นพระบาทหลวงในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกนั้น จะต้องได้รับกระแสเรียกจากพระผู้เป็นเจ้าของ เจ้า คือ ได้รับการคัดเลือกจากพระองค์ พระบาทหลวงในคริสต์ศาสนา คือ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกแล้วจากพระผู้เป็นเจ้าของ มีฐานะเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าของ เป็นสิ่งที่จะนำเอาโอง

การและพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของมาจนถึงมนุษย์ และเมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นบาทหลวงแล้วก็จะเป็นตลอดไป อันนี้เป็นความเข้าใจเกี่ยวกับบาทหลวงในศาสนาคริสต์

ทีนี้ มาดูกันว่าพระสงฆ์ในพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ในพระพุทธศาสนานั้น พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติธรรม เป็นผู้ที่สมัครใจเองเป็นผู้ที่คัดเลือกตัดสินใจเองว่า ตนต้องการจะปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เมื่อตนเองเลื่อมใสศรัทธาแล้วก็มาขอสมัครเข้าพวก โดยพิจารณาเห็นว่าการดำเนินชีวิตฆราวาสนั้นไม่ตลอดไป

ดังคำศัพท์ที่ท่านใช้ว่า สัมพาโธ ฆราวาสี บอกว่า เพศฆราวาสนี้คับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี มีเรื่องวุ่นวายมาก อภิปภกาสี บัพพัชชา ส่วนการบวชทรงเพศบรรพชิตนั้น ตลอดไปรัง โสง แฉง ไม่มีห่วง ไม่มีกังวล เมื่อตัดสินใจเลือกเองแล้วก็สละฆราวาส มาอุทิศกายถวายชีวิตต่อการที่จะบำเพ็ญข้อปฏิบัติอย่างจริงจัง

ส่วนคฤหัสถ์แม้จะไม่ได้บวช ก็สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมได้ เพียงแต่ยังไม่ได้ตัดห่วงใยกังวลในเพศฆราวาสเท่านั้นเอง และเมื่อมาบวชแล้วจะลาสิกขาจะบวชใหม่ก็ได้ หรือว่าฆราวาสที่ยังสมัครใจครองเรือนนั้น เกิดสมัครใจต้องการจะบวชก็บวชได้ ถ้ายังไม่บวชก็มีฐานะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกัน

นี้ฐานะไม่เหมือนกันกับนักบวชอย่างน้อยก็ในคริสตศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนาต่าง ก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อไปสู่จุดหมายหมายของพระพุทธศาสนา ด้วยกัน

สหธรรมิก ๗ ประเภท

มีคำศัพท์เรียกศาสนิกในพุทธศาสนาว่าเป็น สหธรรมิก อันนี้ศัพท์เดิมแปลว่า ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน สหธรรมิกนั้นมี ๗ ประเภท ได้แก่ ๑. ภิกษุ ๒. ภิกษุณี ๓. ลิกขมานา (คือ สามเณรีที่เตรียมจะบวชเป็นภิกษุณี) ๔. สามเณร ๕. สามเณรี ๖. อุบาสก ๗. อุบาสิกา

ทั้งหมดนี้เป็นสหธรรมิก ๗ ประเภท เป็นผู้ประพฤติธรรม ร่วมกันในวินัย สมัยต่อมาเราจำกัดเรียก 'สหธรรมิก' เอาเฉพาะ ฝ่ายภิกษุสามเณรเป็นสหธรรมิก ๕ แต่ในคำเดิม 'สหธรรมิก' หมายถึง ผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่าย คฤหัสถ์ เมื่อว่าในแง่ของหลักธรรมแล้ว พระสงฆ์กับคฤหัสถ์นี้มี สิทธิเราเรียกว่าเท่าเทียมกัน แต่ในเมื่อพระสงฆ์เป็นผู้มีเจตนา ที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังถึงกับสละโลก สละความ ห่วงใยในเพศฆราวาสออกมา จึงน่าจะปฏิบัติธรรมได้เต็มที่ พวก เราในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์ก็เลยร่วมมือกับท่าน ก็เลยเกิดการแบ่ง

งานแบ่งหน้าที่กัน และหลักในวินัยก็สอดคล้องกันว่า คฤหัสถ์มี หน้าที่ช่วยเหลือจนเจือ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ ช่วยความเป็นอยู่ ทางด้านวัตถุเรียกว่า 'อามิสทาน' เพื่อจนเจือชีวิตให้พระสงฆ์ได้ หมดห่วงกังวลในด้านปัจจัย ๔ หรือเรื่องความเป็นอยู่ด้านวัตถุ นั้น จะได้ตั้งใจปฏิบัติธรรมให้เต็มที่ต่อไป

ส่วนพระสงฆ์ เมื่อตั้งใจปฏิบัติแล้วก็มีโอกาสที่จะได้บรรลุ ธรรม และมีความรู้ความเข้าใจในธรรมะลึกซึ้งกว่า และเมื่อพระ สงฆ์ได้รับผลแล้วก็ควรที่จะได้มาสั่งสอนให้แก่ฆราวาส เพื่อแผ่ ธรรมให้แก่ฆราวาส เราจึงมีหลักว่าพระสงฆ์มีหน้าที่แผ่แผ่ธรรม ทานให้แก่คฤหัสถ์ และยังมีข้อความในพระไตรปิฎก ซึ่งพระ พุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์นี้อาศัย ซึ่งกันและกัน คฤหัสถ์เป็นฝ่ายอำนวยการอามิสทาน พระเป็นฝ่าย อำนวยการธรรมทาน เมื่อทั้งสองฝ่ายนี้อาศัยซึ่งกันและกันแล้วก็พา กันก้าวหน้าไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้

อันนี้ก็ป็นแนวปฏิบัติในทางพุทธศาสนา เป็นอันว่า อุบาสก อุบาสิกาบริษัท ก็เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมในทางพุทธ ศาสนามีสถานะคล้ายๆ พระสงฆ์นั่นเอง แต่อย่างมีความยินดีมี ความห่วงใยในเพศฆราวาส ยังไม่พร้อมที่จะสละอุทิศตน ก็อยู่ ครองเพศคฤหัสถ์ต่อไป แต่ในฐานะที่เป็นศาสนิกหรือสหธรรมิก ก็มีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติธรรมร่วมกัน

บทบาทของอุบาสกอุบาสิกาในครั้งพุทธกาล

อุบาสก อุบาสิกาบริษัทนั้นก็มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลเราจะมองเห็นว่า ในอุบาสก อุบาสิกาบริษัทจะมีบุคคลที่มีความสามารถได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าเป็นเอตทัคคะเช่นเดียวกับในภิกษุและภิกษุณีบริษัท ตัวอย่างที่เราเคยได้ยินในฝ่ายภิกษุ เช่น พระสารีบุตร อัครสาวกฝ่ายขวาเป็นเอตทัคคะ เป็นผู้ที่มีความสามารถมากที่สุดในทางปัญญา พระโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกฝ่ายซ้าย ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางมฤตยิ และยังมีพระสาวกองค์อื่นได้รับยกย่องในทางทิพยจักขุบ้าง ในทางธรรมกถึกบ้าง และทางอื่นๆ มากมายหลายด้าน

ในทางภิกษุณีก็เช่นกัน มี นางเขมาภิกษุณี เป็นเอตทัคคะในทางปัญญา เป็นอัครสาวิกฝ่ายขวา มี นางอุบลวรรณาเถรี เป็นอัครสาวิกฝ่ายซ้าย เป็นเอตทัคคะมีความสามารถในทางฤทธิ์อย่างนี้เป็นต้น

ในฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาบริษัทก็มีเอตทัคคะขอยกตัวอย่างผู้ที่ได้รับยกย่องในฝ่ายอุบาสกและอุบาสิกา เช่น จิตตคฤหบดี ท่านผู้นี้เป็นเอตทัคคะในทางธรรมกถึก ธรรมกถึก หมายความว่ามีความสามารถในการแสดงธรรม พูดอย่างนี้อาจจะแปลกใจ

เอ๊ะ...เกี่ยวกับฉรรวาสด้วยหรือไม่ นายหัตถกะได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะทางสงเคราะห์บริษัทด้วยสังคหัตถุ ๔ คือ เป็นนักสังคมสงเคราะห์

ในฝ่ายอุบาสิกาบริษัท ขุชชุตตราอุบาสิกา ก็เป็นเอตทัคคะในทางพหูสูต พหูสูตคือเป็นผู้คงแก่เรียน มีความรู้มาก เรียนรู้พระพุทธศาสนาเชี่ยวชาญ นางสามาวดี เป็นเอตทัคคะทางเมตตา นางอุตตรานันทมารดา เป็นเอตทัคคะในทางนักถนอม เป็นนักบำเพ็ญทานผู้สามารถจนได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ นางสุปปิยา หรือ สุปปิยาอุบาสิกา ได้รับยกย่องในทางคิลานุปัฏฐาก แปลว่า ผู้พยาบาลไข้

นี่ก็เป็นตัวอย่าง ยังมีอีกหลายคนที่อาตมาไม่ได้ยกตัวอย่างให้ดู นี่คือภาพของพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ถ้าเรามองตามภาพนี้ก็อาจจะว่า เอ๊ะ! อุบาสก อุบาสิกาบริษัทนี้ก็มีความสำคัญพอสมควร

อนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญบุคคลบางท่านที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง ถ้าใครอยากเป็นอุบาสกที่ดีก็ให้เอาตัวอย่างจิตตคฤหบดีกับท่านหัตถกะ ท่านทั้งสองนี้เป็นมาตรฐานในอุบาสกทั้งหลาย ถ้าหากจะออกบวช ก็ให้มองดูพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะเป็นมาตรฐาน ส่วนในหมู่อุบาสิกาให้มองดูนางขุชชุตตรา กับนางนันทมารดาสองคนนี้เป็นตุลา คือ เป็น

มาตรฐานหรือเป็นแบบอย่าง และถ้าจะออกบวชก็ให้เอาอย่างนางอุบลวรรณาและนางเขมา ซึ่งเป็นภิกษุณีที่มีความสามารถได้รับยกย่องอย่างสูง นี่เป็นสิ่งที่อาตมามากกล่าวเพื่อจะได้มองเห็นฐานะของอุบาสก อุบาสิกาบริษัท

อีกครั้งตอนพระพุทธเจ้าก่อนจะปรินิพพานได้ทรงพิจารณาฐานะของพุทธบริษัทกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ตามเรื่องบอกว่ามารมาทวงว่าภาระของพระองค์สำเร็จหมดแล้ว เงื่อนไขที่ทำให้พระองค์รออยู่ก็เสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ถึงเวลาที่พระองค์จะปรินิพพานได้แล้ว เงื่อนไขที่ตรัสไว้ในกาที่จะทรงรอไม่ปรินิพพานมีอะไรบ้าง ก็เรื่องของบริษัท ๔ นี้แหละ เริ่มตั้งแต่ภิกษุไปจนถึงอุบาสิกา

พระองค์ตรัสว่า ตราบใดที่ในพุทธบริษัทยังไม่มีพระภิกษุเถระ (พระผู้ใหญ่) พระมัชฌิมะ (พระปานกลาง) พระนวกะ (พระบวชใหม่) ที่มีความรู้หลักแหลมในธรรมวินัย มีความกล้าหาญในธรรมะสามารถที่จะแก้ไขถ้อยคำกล่าวหาพระพุทธศาสนาได้ ตราบนั้นพระองค์จะไม่ปรินิพพาน

ต่อมาก็กล่าวถึงภิกษุณีบริษัท ในภิกษุณีบริษัทก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังไม่มีพระเถรีพระภิกษุณีปานกลางหรือบวชใหม่ก็ตาม ที่มีความสามารถเพียงพอ พระองค์ก็ยังไม่ปรินิพพาน ในฝ่าย

อุบาสก อุบาสิกาก็เหมือนกัน ถ้าอุบาสก อุบาสิกายังไม่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความกล้าหาญในธรรมะเพียงพอ ยังไม่มีความสามารถที่จะแสดงธรรมในพุทธศาสนาได้ชัดเจนจนกระทั่งว่า เมื่อมีใครกล่าวหาหรือโจมตีแล้ว จะสามารถกล่าวแก้หักล้างได้ ถ้ายังไม่มีผู้สามารถเช่นนั้นในหมู่อุบาสก อุบาสิกา พระองค์ก็ยังไม่ปรินิพพานและตอนที่มารมานิมนต์ปรินิพพานก็บอกว่า

บัดนี้ก็มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีความสามารถอย่างนี้ครบถ้วนทุกประการแล้ว เพราะฉะนั้น พระองค์ก็ควรปรินิพพานได้

ถ้าเราตีความก็คือว่า ชันธมาร ได้แก่ พระวรกายของพระพุทธเจ้าได้มาเตือนพระองค์แล้ว บอกว่าพระองค์ได้เหน็ดเหนื่อยพระวรกายมากแล้ว ทรงพระชรา พระวรกายอ่อนแอลง ชันธ ๕ ได้มาเตือนพระองค์ว่าควรปรินิพพานแล้ว พระองค์เคยกำหนดไว้ว่า จะยังไม่ปรินิพพานจนกว่าพระองค์จะสามารถตั้งพระพุทธศาสนาได้มั่นคง แล้วตอนนั้นพระองค์พระชนมายุได้ถึง ๘๐ พรรษาแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อชันธมารมาเตือนอีก พระองค์ก็เลยทรงปลงอายุสังขารตั้งพระทัยที่จะปรินิพพาน นี่ก็เป็นข้อหนึ่งที่แสดงฐานะของพุทธบริษัท ซึ่งจะช่วยให้เรามองเห็นรูปร่างคร่าวๆ ว่า อุบาสก อุบาสิกาบริษัท ควรจะมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร

บทบาทอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบัน

ที่นี่ หันมามองในปัจจุบัน นี่เป็นความรู้รักในด้านตนเอง มองว่าอุบาสกอุบาสิกาของไทยเราปัจจุบันนี้ออกจะพรวัวหน้อย คือไม่ค่อยมีรูปร่างให้เห็นชัด เราจะไปเอาอย่างประเพณีของ สังคมที่ดำเนินมานั้นเห็นจะไม่ได้ สังคมไทยเราที่ผ่านมาเป็น สังคมแบบที่ว่าในชุมชนย่อย ในหมู่บ้าน มีวัด แล้วรอบๆ วัดนั้น ก็มีชาวบ้านอยู่เป็นอุบาสก อุบาสิกาเกาะกลุ่มกันเหนียวแน่น ใน วัดก็มีภิกษุบริษัท นอกวัดชาวบ้านก็เป็นอุบาสก อุบาสิกาบริษัท ในสภาพเช่นนั้น เราก็ไม่ต้องจัดตั้งขึ้นมาต่างหากให้เห็นชัดว่า เป็นอุบาสก อุบาสิกาบริษัท เพราะเขามีอยู่แล้ว

แต่มาสมัยปัจจุบันนี้ สังคมได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นว่า เราได้อยู่กันกระจัดกระจาย ในแต่ละชุมชนย่อยๆ นั้น คนก็มีความสัมพันธ์กัน แต่มีความแน่นแฟ้นไม่เหมือนเดิม กระจัด กระจายกัน คนในถิ่นนี้ไปรู้จักกับถิ่นโน้น ไปมีความสัมพันธ์ใน หน้าที่การงานกับคนที่โน้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนเมือง อย่างในกรุงเทพฯ จะเห็นได้ชัดว่าสภาพความเป็นอยู่ไม่เหมือน เดิมแล้ว ฉะนั้น ถ้าหากว่าใครจะทำกิจกรรมอะไรขึ้น ก็จะต้องมี การรวมกลุ่มกัน

ถ้าหากว่าสังคมเป็นเช่นนั้นแล้ว ในหมู่ชาวพุทธก็ต้อง

เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ชาวพุทธจะต้องตั้งกันเป็นหลักเป็นฐานมั่นคง อันนี้มิใช่หมายความว่าปัจจุบันเราจะไม่ค่อยมีอุบาสก อุบาสิกา บริษัทเสียเลย แม้กระทั่งที่มาประชุมในที่นี้ ก็ได้สร้างกันขึ้นเป็น กลุ่มก้อน แต่ละกลุ่มก้อนก็ทำหน้าที่เป็นอุบาสก อุบาสิกาบริษัท นั้นเอง แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงว่าไม่ค่อยจะเหนียวแน่น ยังไม่เห็น เป็นขึ้นเป็นอันเท่าที่ควร ยังไม่มีอุบาสกอุบาสิกาบริษัทชนิดที่จะ ทำหน้าที่ได้เหมือนครั้งพุทธกาล เอตทัคคะหรืออะไรที่คล้ายๆ อย่างนั้นก็ไม่มี มารู้อีกอย่างหนึ่งว่าชาวพุทธศรัทธาพากันฝาก พระพุทธศาสนาไว้กับพระภิกษุสงฆ์ อันนี้ถ้าจะว่าไปในแง่หนึ่ง ก็ถูก เพราะว่าพระสงฆ์นั้นเป็นแกนกลางของพุทธบริษัท เพราะว่า เป็นผู้ที่ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติทำหน้าที่ในทางพุทธศาสนาเต็มที่ แต่ถ้าพิจารณาดูตามหลักการของพระพุทธศาสนาแล้ว อุบาสก อุบาสิกาบริษัทนี้จะต้องมีบทบาทในพุทธศาสนาพอสมควร

ถ้ามองดูในด้านนิสิตนักศึกษาอันนี้ก็ต้องเห็นใจ เพราะว่า นิสิตนักศึกษานั้นเป็นผู้ที่เข้ามาในสถาบันแล้วก็ทำหน้าที่อยู่ใน ชุมชนหรือชมรมพุทธศาสนาหรือกลุ่มอะไรนี้ เป็นช่วงสั้น เพียงปีสองปีสามปี ซึ่งยังไม่ทันที่จะทำอะไรเป็นหลักฐานมั่นคง

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่ามีการสืบต่อที่ดีก็น่าจะมีการกระทำ อะไรที่เห็นเด่นเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ถ้าหากว่าเราจะสร้างชุมชน ชาวพุทธที่มีความหมายขึ้นมาแล้ว คนที่เป็นตัวแทนของอุบาสก

อุบาสิกาชาวพุทธก็ต้องเป็นคนที่จะต้องแก้การเคารพนับถือ เป็นผู้ที่ผู้อื่นมองเห็นความหมาย เป็นที่ยอมรับในสังคม ถ้าหากว่าเป็นนิสิตนักศึกษาก็ต้องเป็นคนทีมนิสิตนักศึกษาอื่นๆ มองเห็นคุณค่าและความหมาย

ในปัจจุบันอาตมาว่าเราจะต้องมองทั้งในด้านความประพฤติ ปฏิบัติ และความรู้อันในด้านความรู้ก็เริ่มตั้งแต่ผู้เป็นตัวแทนชาวพุทธที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาบริษัทนี้ จะต้องมีความรู้เรื่องพุทธศาสนาพอสมควร ความรู้ในด้านพุทธศาสนานี้ก็มองทั้งในแง่ของหลักธรรมคำสอน และในแง่ของสถาบันสังคม รวมไปถึงวัฒนธรรมและอื่นๆ ด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ ถ้าเราไปถามบางท่านในชุมนุมพุทธเกี่ยวกับเรื่องวัดวาอารามนี้ บางทีไม่ได้สนใจกันเลยก็มี เช่นว่า พระสงฆ์ในประเทศไทยมีเท่าไร มีวัดกี่วัด อันนี้ก็ไม่ใช่คำถามที่จำเป็น แต่หมายความว่าคนที่จะมาเป็นตัวแทนของชาวพุทธ น่าจะเป็นผู้ที่มองเห็นสภาวะการณพุทธศาสนาอย่างกว้างๆ แม้คำถามเหล่านี้จะให้คำตอบตายตัวไปเลย เป็นตัวเลขที่แน่นอนคงไม่ได้ และก็ไม่ใช่เรื่องจำเป็นที่จะต้องมาตอบมารู้กันทั้งหมด แต่อย่างน้อยถ้าพูดขึ้นก็ควรจะเข้าใจพอมองเห็นภาพว่า พุทธศาสนาในเมืองไทยเป็นอย่างไร มีพระภิกษุเท่าไร สามเณรเท่าไร เป็นใครมาจากไหน อยู่ในสภาพอย่างไร มีวัดวาอารามเท่าไร ทำหน้าที่อะไร

อันนี้อาตมามองเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่ง ผู้ฟังจะมองเห็นเป็นอย่างไรก็ลองมาพิจารณากันดู ตอนท้ายอาจจะใช้เวลาในการถกเถียงกันนิดหน่อยก็ได้ อาตมาเห็นว่าสิ่งนี้จำเป็นอยู่ ถ้าเราจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวพุทธแล้ว จะต้องมีความรู้ความเข้าใจพอสมควร ถึงขั้นสามารถกล่าวแก้ปรัวาทได้ คือจะต้องมีความเข้าใจสถาบันพุทธศาสนาด้วย ไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่ศึกษาธรรมอย่างเดียว แต่เป็นที่แน่นอนว่าธรรมะนั้นจะต้องศึกษา

ในส่วนของการศึกษาธรรมนี้ อาตมามีข้อคิดเห็นอย่างหนึ่งว่า จะต้องไม่ศึกษาเพียงเพื่อตัวเองอย่างเดียว จะต้องสามารถเอาไปใช้เพื่อแผ่หรือทำประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ในชุมนุมพุทธกลุ่มพุทธนี้ บางท่านอาจจะรู้สึกเหมือนกับว่าเป็นผู้ที่มาหาทางออกให้แก่ตัวเอง หรือหาความสงบสุขส่วนตัว ถ้ามีแค่นั้นอาตมาว่าไม่พอ ถ้าจะเป็นเพียงสมาชิกอาจจะพอได้ แต่ถ้าเป็นกรรมการ ซึ่งเป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาชาวพุทธเป็นผู้ทำงาน แค่นั้นไม่พอ ขอให้นึกถึงพุทธพจน์ที่ตรัสเกี่ยวกับลักษณะที่เป็นธรรมดาของพระโสดาบัน แม้ว่าจะเป็นกรณีที่ตรัสเกี่ยวกับพระโสดาบันที่เป็นพระสงฆ์ แต่จะใช้สำหรับอุบาสกอุบาสิกาก็ได้ มีข้อหนึ่งบอกว่าพระโสดาบันนั้น เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธานุภาพถูกต้องแล้ว ทั้งที่เป็นผู้เอาใจใส่ในกิจการของ

เพื่อนร่วมหมู่คณะ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความฝักใฝ่ในไตรสิกขาเปรียบเสมือนแม่โคขณะที่เล็มหญ้ากินไป ก็เลียแลดูลูกน้อยไปด้วย

ถ้ามองอย่างนี้ก็หมายความว่าในขณะที่ฝึกตนเองคือทำประโยชน์ตน หมายถึงว่าประพฤติดนให้ก้าวหน้าไปนั้น ในเวลาเดียวกันก็ต้องเลียแลดูลูก ต้องเลียแลดูผู้อื่น คือเอาใจใส่ในเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกันด้วย ถ้าหากเป็นคฤหัสถ์ก็คือเอาใจใส่ในเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น ทำหน้าที่เหมือนกับแม่ที่ดูแลลูกอ่อนด้วย อันนี้อาจเป็นคติสำหรับเสริมสร้างบทบาทนักศึกษาที่จะส่งเสริมค่านิยมทางพุทธศาสนาได้

นิสิตนักศึกษาที่จะทำหน้าที่เป็นชาวพุทธที่ดี ควรจะเป็นผู้ที่เขาเห็นว่ามีความหมายน่าเชื่อถือ เพราะถ้าหากว่าตัวบุคคลที่เป็นตัวแทนชาวพุทธนั้นน่าเชื่อถือ ค่านิยมพุทธนั้นก็น่าเชื่อถือไปด้วย เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าจะทำให้เขานับถือได้อย่างไร จะต้องสร้างความน่าเชื่อถือให้มีขึ้นในตน จึงจะสามารถนำพระพุทธศาสนาและค่านิยมพุทธไปเผยแผ่ หากเรามีความสามารถขึ้นในตนแล้ว และมีค่านิยมชาวพุทธด้วย คนที่มีค่านิยมชาวพุทธนั้นมีความน่าเชื่อถือ มีการดำรงชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อันนี้ก็เป็นการเผยแผ่ค่านิยมพุทธไปในตัวนั่นเอง เรียกว่าแทบจะไม่ต้องพูดเลยก็ได้ เขาเห็นค่านิยมพุทธดี

แล้วเขาก็พยายามเลียนแบบ ที่ว่ามานี้อาจจะเป็นเรื่องอุดมคติมากไปหน่อย แต่ตามหลักความเป็นจริงก็ควรเป็นเช่นนั้น เราจึงน่าจะพยายาม เรื่องตัวบุคคลนี้เราพูดกันมาแล้วพอสมควร

มาพูดกันเรื่องค่านิยมในพุทธศาสนาบ้าง ค่านิยมในพุทธศาสนานั้นคืออะไร และมีอะไรบ้าง พูดถึงเรื่องนี้แล้วรู้สึกว่ายากเหมือนกัน ค่านิยมพุทธในสมัยปัจจุบันนี้ ก็อย่างที่อาตมาได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า เรารู้สึกจะมีความสับสนกันพอสมควรว่า ค่านิยมพุทธคืออะไร ถึงกับมีคนหลายกลุ่มหลายพวกมาโจมตีอย่างที่ว่าหลายท่านก็คงเคยได้ยิน ที่ฝรั่งมาดูพุทธศาสนาดูคนไทย แล้วก็ บอกว่าคนไทยได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา คนไทยมีพฤติกรรมอย่างนี้ เกิดจากคติหรือหลักธรรมในพุทธศาสนาว่าอย่างนี้ และการมีพฤติกรรมหรือมีความประพฤติอย่างนี้ๆ ไม่เอื้อที่จะก่อความเจริญแก่สังคมอะไรต่างๆ เช่น เรื่องทาน ทำให้ทำลายเศรษฐกิจบ้าง สันโดษทำให้ไม่พัฒนา เป็นต้น ยังไม่จำเป็นต้องมาสาธยายกันในวันนี้

แต่จะอย่างไรก็ตาม ก็มีข้อที่เราควรหาทางแก้ไข ถ้าหากค่านิยมพุทธเป็นค่านิยมที่ไม่่น่านิยมอย่างที่เขาวางไว้แล้ว เราจะไปส่งเสริมค่านิยมพุทธให้ได้ผลอย่างไร พฤติกรรมในหมู่ชาวพุทธปัจจุบันนี้ เราควรจะคิดตกลงให้แน่นอนว่าจะเอากันอย่างไร ถ้าไม่เกิดความแน่นอนชัดเจนแม้ในหมู่ชาวพุทธเอง ในหมู่พวกเรา

ที่อยู่ในชุมนุมพุทธเอง ก็เกิดความหักเหแตกต่างอย่างที่เราเห็นเป็นสำนักต่างๆ หลายนสำนัก แล้วก็เกิดมีการโจมตีกันขึ้น คือผู้ที่ไปศึกษาในสำนักอย่างนั้น ก็เกิดความยึดถือในสำนักของตน แล้วก็มาโจมตีกัน แล้วก็เกิดความแตกแยกกัน เราควรพิจารณาว่า เราควรจะปฏิบัติอย่างไรในด้านพฤติกรรมต่างๆ ไป

อย่างเรื่องพระสงฆ์ เราก็มีปัญหาวว่า เดิมนั้นพระสงฆ์ไปยุ่งกับของขลังเครื่องรางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หมอดู อะไรต่ออะไร เรามาดูปัญหาเรื่องนี้กันแล้วก็เกิดความขัดแย้งกันเอง ในสังคมส่วนใหญ่ยังมีผู้ที่นิยมอย่างนั้น คนข้างนอกเขาไปว่าเป็นค่านิยมในพุทธศาสนา ส่วนในหมู่ก็พวกหนึ่งก็บอกว่ำนั่นไม่ใช่พุทธศาสนา จะต้องแก้ไขเสีย เป็นต้น ในสังคมที่สับสนอย่างนี้ก็ได้แต่ว่ากันไปโจมตีกันไป สภาพที่เป็นจริงก็คงอยู่อย่างเดิมหรือกลับทรุดลงอีกไม่ดีขึ้น จะหาข้อยุติได้อย่างไร

เรื่องนี้อาตมาจะลองใช้วิธีสักอย่างมาพิจารณา คือ วิธีที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้เรียกว่า วิภังชวาท แปลว่า การกล่าวจำแนกหรือแยกแยะ ในการที่จะตัดสินอะไรต่างๆ นี้ พระพุทธเจ้าจะทรงใช้วิธีแยกแยะ วิเคราะห์ออกไปว่า อะไรดี อะไรเสีย อะไรเสียด้านไหน ดีด้านไหนอย่างไร ดีมากกว่าเสีย หรือเสียมากกว่าดีอย่างไร เช่น ในปัจจุบันนี้ อย่างหมอดูนี้ เราจะเอาอย่างไรกับท่านดี สมมุติว่าเราบอกว่าไม่เห็นด้วยกับพระหมอ

ดูแล้วเราจะแก้ไขได้อย่างไร ยิ่งพูดยิ่งว่า กิจการพระหมอดูก็เหมือนยิ่งเจริญ ยิ่งว่ารุนแรง ชาวพุทธก็ยิ่งแตกแยก

หมอดู ๔ ประเภท

ที่นี่ จะลองใช้วิธีที่ว่า มาพูดถึงเรื่องพระหมอดูว่า พระหมอดูมีหลายชนิดหลายประเภท

ประเภทที่หนึ่ง คือ ผู้ที่มีความโลภในลาภสักการะ แล้วก็เพียรพยายามที่จะใช้วิชาทำนายทายทัก เพื่อแสวงหาลาภสักการะส่วนตัว พุดง่าย ๆ ว่า ใช้วิชาหมอดูเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ

ประเภทที่สอง คือ ท่านที่เห็นว่าตัวเองไม่มีความสามารถที่จะสอนธรรมเพียงพอ เมื่อจะต้องสงเคราะห์ชุมชนชาวศฤงษณ์ ก็ใช้วิชาหมอดูนี้เพื่อจะเป็นสื่อในการที่จะสอนธรรมะ เพราะว่า เป็นจิตวิทยาในการปลอบประโลมใจ แต่ไม่ได้มุ่งหมายหรือเห็นแก่ลาภสักการะ ไม่ทำตนให้ยึดติดกับสิ่งเหล่านี้ และมีความพยายามที่จะนำกลุ่มชนนั้นให้เข้าสู่ธรรมที่สูงขึ้นไป

ประเภทที่สาม ได้แก่ ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการทำนายทายทัก คัดค้านพฤติกรรมของพระกลุ่มนี้ ดีแต่ยืนพระหมอดูอย่างเต็มที่ แต่ตนเองก็ไม่มีความสามารถในการที่จะสั่งสอนประชาชน ก็

เลยได้แต่ติเตียน

ประเภทที่สี่ คือพระภิกษุที่มีความสามารถสั่งสอนผู้อื่นด้วย และก็ว่าการทำนายทายทักนี้ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นวิธีการที่ชอบธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ก็ยืนยันในหลักที่จะไม่ยอมใช้การทำนายทายทักด้วย

วิธีอย่างนี้เรียกว่า 'วิวัชชวาท' เรามาดูว่าใน ๔ ประเภท น้อย่างไหนดีมากที่สุดน้อย อันไหนเสียมากที่สุดน้อย อันไหนควรแก้ไขก่อนแก้ไขหลัง อันไหนควรจัดการให้หมดไปโดยเร่งด่วน หรืออันไหนควรสนับสนุนให้ทำต่อก็ทำกันไป อาจจะแยกแยะกันมากกว่านี้ก็ได้ นี่เป็นวิธีของพระพุทธเจ้าเรียกว่าเป็นวิวัชชวาท นี่อาจจะเป็นการเสนอแนวทางหนึ่งในด้านปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมก็ตามแก้ไขก็ตาม เมื่อแยกให้ชัดแล้วอาจเห็นทางปฏิบัติชัดเจนขึ้น และเริ่มปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่อยู่แค่ด่าว่ากัน ไม่ไปไหน

ที่นี่ อยากจะหันมาในเรื่องคำนิยม ว่าพุทธศาสนาของเรามีคำนิยมอะไร คำนิยมอะไรที่เรียกว่าเป็นคำนิยมพุทธ อันนี้ อาจมาเป็นเพียงผู้มาเสนอเท่านั้นเอง จะต้องขอให้ช่วยกันพิจารณา จะยอมรับหรือไม่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

คำนิยมแห่งทาน

คำนิยมอันหนึ่งซึ่งเป็นที่แพร่หลายมาก ก็คือคำนิยมแห่งทาน การให้ การบริจาค รู้สึกกันว่าจะยอมรับได้ว่าเป็นคำนิยมทางพุทธศาสนา จะเห็นด้วยหรือไม่ตอนท้ายเราค่อยมาได้เถียงกันอีกทีหนึ่ง คำนิยมแห่งทานนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นคำนิยมของไทย ซึ่งเป็นคำนิยมพุทธ ขอให้แยกก่อนว่า คำนิยมพุทธกว้างๆ ทั่วไปอย่างหนึ่ง แล้วก็มีคำนิยมพุทธไทยอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไทยอาจจะมีต่างชาวพุทธอื่นๆ ก็ได้

คำนิยมพุทธไทยอย่างหนึ่งก็คือ คำนิยมแห่งทาน เราชอบและส่งเสริมให้มีการให้การบริจาคแบ่งปัน ในทางพุทธศาสนาเราหาหลักฐานยืนยันในเรื่องนี้ได้ไม่เฉพาะในเรื่องเวสสันดร ในเรื่องชาดกที่เป็นทานบารมีอย่างยิ่งเท่านั้น แม้ในเรื่องอื่นๆ ไปพุทธศาสนาก็สอนในเรื่องทรัพย์ ทั้งการเก็บทรัพย์ รักษาทรัพย์ หาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ พระพุทธศาสนานี้ไม่ค่อยห่วงในเรื่องหาทรัพย์และรักษาทรัพย์ ที่ว่าไม่ห่วงก็คือ ไม่ได้กีดกัน ยินดีส่งเสริมเรื่องการแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร แต่ไม่ห่วง หรือใส่ใจอยู่กับเรื่องวิธีการแสวงหา ว่าชอบธรรมหรือไม่เท่านั้นเอง

อีกตอนที่สอง ก็คือมีมาแล้วจะใช้อย่างไร และตอนที่

สองนี้เกี่ยวกับเรื่องทาน การมีทรัพย์และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เป็นจุดที่มาเกี่ยวข้องกับเรื่องทาน พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนให้มีการหาเก็บดวงไว้ แต่สนับสนุนให้หามาใช้เลี้ยงตนเองและคนที่ควรเลี้ยงให้เป็นสุข และเพื่อแผ่แบ่งปันทำความดีออกไปอีก อันนี้เป็นหลักทั่วไป และเรื่องนี้ปรากฏมากมายในพุทธศาสนา มีทั้งในพระไตรปิฎก เป็นพุทธพจน์เอง และในอรรถกถา เป็นนิทานชาดกเล่าเกี่ยวกับเรื่องพระไปทรมานเศรษฐี เรื่องอย่างนี้มีมากมาย

เศรษฐีในสมัยก่อนพุทธกาล ในชาดกเยอะแยะที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมแล้วก็เอามาเก็บไว้ ตนเองก็ได้ทำให้มีความสุข และก็ไม่ได้ใช้จ่าย อยู่อย่างลำบากแล้วก็ไม่นำทรัพย์ไปบำรุงเลี้ยงผู้อื่น ไม่เพื่อแผ่แบ่งปัน พระพุทธเจ้าทรงติเตียนมากในพระไตรปิฎกก็มีเรื่อง

เช่น วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทักทายตรัสถาม พระเจ้าปเสนทิโกศลก็เล่าถวายว่า วันนี้พระองค์ได้จัดการเรื่องเศรษฐีผู้หนึ่งมีเงินทองมากมาย เขาตายแล้ว ก็ต้องไปขนเงินทองเข้าทูลพระคลัง อ้าว! ทำไมเป็นอย่างนั้น เพราะเศรษฐีเมื่อยังอยู่นั้นท่านเป็นคนขี้เหนียว เป็นอยู่อย่างลำบาก ไม่ทำให้ตนเองมีความสุข และก็ไม่นำทรัพย์ไปบำรุงเลี้ยงคนอื่น ไม่ใช้ทรัพย์ทำความดี พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าอย่างนั้นอัส-

บุรุษ ได้ทรัพย์แล้วก็สูญเปล่า อันนี้เป็นการพูดอย่างย่อๆ คือให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสนับสนุนการหาทรัพย์มาเก็บดวงไว้ พระองค์ตรัสถึงการใช้จ่ายทรัพย์ว่า เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วก็ควรจะทำให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่คนอื่น เพื่อแผ่แบ่งปันและทำความดี

อย่างในนิทานชาดก ก็เปรียบเทียบว่าคนที่ไม่มีเงินแล้วเอาเก็บไว้ ไม่ใช่ทำประโยชน์ก็เหมือนกับนกมัยหก 'มัยหก' แปลว่าของข้า นกมัยหกนี้มันอยู่ที่ต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่าต้นเลียบ ต้นเลียบเป็นอย่างไรก็คงจะไม่รู้จักกันหลายท่าน เมื่อต้นเลียบนี้มีผลสุกแล้ว นกมัยหกหวงลูกเลียบนี้ ก็มาบินวนเวียนอยู่ที่ต้นเลียบ ปากก็ร้องว่า 'มัยหกๆ' แปลว่า 'ของข้าๆ' ในเวลาเดียวกันนั้น นกตัวอื่นก็มากินผลเลียบที่สุกนี้ แล้วพากันบินไป ผู้ที่แสวงหาทรัพย์มา มีทรัพย์แล้ว ไม่นำทรัพย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ เหมือนกับนกมัยหก ได้แต่ร้องว่า 'ของข้าๆ' แม้ว่ามฤตยูมาพรากเอาตัวไปก็ยังร้องว่า 'ของข้าๆ' อยู่นั่นเอง

นอกจากนี้ เรื่องพระโมคคัลลานะไปปราบมัจฉริยโกสิย-เศรษฐีก็ดี เรื่องอื่นทำนองนั้นก็ดี เรื่องเหล่านี้มีมากมาย คดีเรื่องการที่ใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ก็คือ คนเราหาทรัพย์มา ก็เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชีวิต แก่สังคม ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าประโยชน์แก่ตน และประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่ออรรถัตถะและปรตถะ

เป็นสิ่งที่เราจะเอามาให้เป็นประโยชน์ แต่มนุษย์บางคน เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้วก็ลืมวัตถุประสงค์ข้อนี้เสีย ไม่ได้นำทรัพย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ กลายเป็นว่าเป็นทาสของทรัพย์เสียเอง นี่เป็นคติพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

ที่นี่ เราจะเอายังไงกับทาน เราควรจะให้ทานอย่างไร เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ ก็มีพุทธพจน์ตรัสว่า ฟังวิจัยแล้วจึงให้หรือเลือกเฟ้นให้ พิจารณาให้ นั่นคือจะให้อย่างไร จึงจะเป็นประโยชน์ นั่นก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณากันต่อไป สรุปว่าการให้เป็นค่านิยมพุทธไทยอย่างหนึ่ง

ค่านิยมแห่งเมตตา

ค่านิยมที่เราจะพิจารณาต่อไปก็คือ ค่านิยมแห่งการไม่เบียดเบียนหรือเมตตา เมตตาก็คือ ธรรมที่ตรงกันข้ามกับความเบียดเบียน หรือเทียบปัจจุบันนี้ ตรงกับที่มีการอ้างหลักเรื่องอิหิงสาตนเอง อิหิงสาก็เป็นหลักหนึ่งในพุทธศาสนา เมตตา กรุณา เป็นหลักที่เด่นชัด เรียกให้ครบชุดว่า พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เกี่ยวกับหลักธรรมชุดนี้ ก็มีฝรั่งโจมตีชาวพุทธโดยเฉพาะชาวพุทธไทยว่า สังคมไทยนี้สอนเมตตา สอนกรุณา แต่การสอน

เมตตานั่นสอนอย่างไร ก็สอนให้แผ่เมตตา แผ่เมตตา คืออย่างไร คือการไปนั่งนิ่งๆ แล้วก็คิดตั้งใจขอให้เพื่อนสัตว์ทั้งหลายที่รวมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งหมดทั้งสิ้น จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย เพียงแค่นี้ก็เป็นการทำความดีแล้ว ฝรั่งก็เลยโจมตีบอกว่า คนไทยพอไปนั่งนอนแผ่เมตตา ก็เป็นอันได้บำเพ็ญธรรมะ ทำความดีครบถ้วนเพียงพอแล้ว ไม่ต้องไปทำอะไร ในพุทธศาสนาคนทำความดีแบบ Passive ขอบภัยใช้ภาษาอังกฤษ คือ ไม่ Active เลย ทำไมเขาจึงเห็นอย่างนี้

อันนี้อาจจะเป็นที่ความบกพร่องของเราเองก็ได้ ที่ปฏิบัติไม่ครบตามหลักพุทธศาสนา คือ หลักของพุทธศาสนาต้องสอดคล้องกัน ถือว่าต้องเริ่มจากจิตใจ ต้องมีธรรมในใจเป็นสำคัญ ธรรมในใจคือตัวพื้นฐาน แล้วแสดงออกมามาก็คืออะไร ก็คือ สังคหัตถ์ ๔ ถ้าเรามีพรหมวิหารในใจแล้วจะให้ได้ผลในทางปฏิบัติแท้จริง ก็ต้องแสดงออกมามากด้วย การแสดงออกมามากนี้ก็คือ สังคหัตถ์ ๔ มีอะไรบ้าง มี ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

ทาน ก็ช่วยด้วยของ เพื่อแผ่ แสดงเมตตากรุณาออกมา ในทางที่จะแผ่แบ่งปันทรัพย์ หรือสิ่งของภายนอกตัว

ปิยวาจา ก็ได้แก่ช่วยด้วยถ้อยคำ คำแนะนำตักเตือน ไม่ใช่

พูดเพราะเฉยๆ แค่นี้ อาจจะถูกพร่องไป คำพูดสุภาพก็เป็น
ปียวจา แต่ว่าเป็นปียวจาที่แท้ เกิดจากใจที่มีเจตนาดี เจตนา
ดี เป็นเจตนาที่มีเมตตา เจตนาที่มีเมตตา ก็คือ ต้องการให้ผู้อื่น
ได้รับประโยชน์และมีความสุข ให้เขาพ้นจากความทุกข์ เจตนาที่
ดีแม้จะรุนแรงไปบ้างก็ไม่เสียปียวจา

ยกตัวอย่างว่าแม่มีความรักลูก อันนี้เป็นธรรมดา แต่ลูก
หัวดื้อ ชอบเที่ยวไป แม่ก็ว่าอย่าไปๆ หนู...มันมีอันตรายทุกด้าน
ลูกก็ไม่ยอมจะไป แม่ก็กล่าวคำแรงว่า ถ้าไปขอให้เสียกั๊ตตายเลย
คำที่แม่กล่าวอย่างนี้ไม่เสียปียวจา ทำไม่ละ...เพราะเจตนาดี แม่
มีความรักจนกระทั่งโมโห พุทธศาสนาบอกว่าคนมีกิเลสนี้ โทสะ
เกิดจากโลภะก็มี โทสะเกิดจากราคะก็มี อย่างในกรณีนี้ โทสะ
เกิดจากความรัก แม่มีเจตนาดี ถึงจะโกรธก็ไม่ได้มีความประสงค์
ร้ายต่อลูกเลย แต่ลูกไม่เชื่อฟัง ก็กล่าวคำรุนแรงออกไป ถือว่า
ไม่ผิดปียวจาอย่างนี้เป็นต้น เน้นที่เจตนา ปียวจา คือมีน้ำใจต้อง
การให้เขามีความสุข กล่าวคำสุภาพอ่อนโยน จริงใจ ทำให้ทั้งสอง
ฝ่ายสบายด้วยกัน ก็เป็นปียวจา แต่เวลาเป็นเรื่องราว เขาทำความ
ผิด เราก็ต้องแนะนำตักเตือน นี่ก็เป็นปียวจา ดูว่าด้วยความหวัง
ดี ต้องการให้เขาดีมีความสุข ก็ยังเป็นปียวจา

อรรถจริยา หมายถึง การทำกิจธุระต่างๆ ขวนขวาย
บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือรับใช้บริการ

สมาัตตตา หมายถึง การทำตัวให้เข้ากับเขาได้ เช่นว่า วาง
ตนเสมอเข้ากันได้ ไม่ถือตัว มีความยุติธรรม ร่วมมือ ร่วมกิจ
กรรม ร่วมทุกข์ร่วมสุขเสมอหน้ากัน

สามข้อต้น จะเห็นว่ามากับเมตตากรุณาอย่างชัดเจน และ
ถึงมุทิตาด้วย ส่วนข้อสุดท้ายก็มาคู่กับอุเบกขา มีอุเบกขาเป็น
หลัก หมายความว่า ในการบำเพ็ญความดีนั้นต้องทำให้ได้ทั้ง
ภายในและภายนอก มีภายในเป็นฐานให้ภายนอกด้วย หากว่า
ไม่มีฐานอยู่ภายใน ไม่มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา การช่วย
เหลือที่เรียกว่า สังคหัตถ์ ๔ นั้นอาจจะทำด้วยเจตนาที่ไม่สุจริต
ก็ได้ อาจจะทำความหลอกลวง อาจจะทำความเจตนาเพื่อ
ประโยชน์ส่วนตนก็ได้ เพราะฉะนั้น จะต้องให้กลมกลืนกันทั้ง
ภายในภายนอก ทำได้อย่างนี้ก็เท่ากับว่าปฏิบัติอย่างท่านหัตถกะ
ซึ่งเป็นอุบาสกที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะ
ในการสงเคราะห์บริษัท นี่เป็นเรื่องค่านิยมแห่งเมตตากรุณา

ค่านิยมแห่งความสันโดษ

ต่อไป เรื่องค่านิยมแห่งความสันโดษ ในเมืองไทยก็เป็นที
รู้กันทั่วแล้วว่า ไทยเราได้รับการสั่งสอนจากพระพุทธศาสนาให้
มีความสันโดษ ที่นี้ อาตมาอยากจะเติมว่า ค่านิยมในทางพุทธ
ศาสนา ได้แก่ ค่านิยมแห่งความสันโดษและไม่สันโดษ คือ สันโดษ

ในกรณีที่ไม่ควรสันโดษ และไม่สันโดษในกรณีที่ไม่ควรสันโดษ เพราะว่าสันโดษอย่างเดียวนี้อาจจะขาดความสมบูรณ์ไปก็ได้ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงย้ำในเรื่องความไม่สันโดษ แต่เราอาจจะมองข้ามไปเสีย สันโดษไม่ใช่สันโดษเฉยๆ สันโดษด้วยปัจจัย ๔ ที่ตนเองหามาได้เป็นของตน ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม

ส่วนความไม่สันโดษ พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้มาก อย่างใน อังคุตตรนิกายบอกว่า พระองค์เห็นประจักษ์คุณของธรรม ๒ ประการ คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย กุศลธรรม คือ สิ่งที่ดีงามทั้งหลายเป็นสิ่งที่พระองค์ไม่สันโดษ แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือความเพียรที่ไม่ระย่อ คือ ไม่ยอมถอย ถ้าทำอะไรก็มี อริชฌาน คือ มีความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ตอนที่พระพุทธเจ้าจะสำเร็จ โพธิญาณ พระองค์เล่าว่าเมื่อพระองค์ประทับนั่งที่ต้นโพธิ์นั้น พระองค์ได้อริชฌานคือตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวว่า ถ้าไม่ได้ตรัสรู้แล้วถึงแม้เลือดเนื้อจะแห้งหมดไป ก็จะไม่ลุกขึ้นจากที่ประทับ อย่างนี้เป็นต้น

หรืออย่างเวลาตรัสสอนพระโสดาบันว่า พระโสดาบันที่ตก อยู่ในความประมาท และไม่ประมาทนั้นอย่างไร พระโสดาบันที่มีความประมาทคือผู้ที่ได้ก้าวหน้าในคุณธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาบัน มีคุณสมบัติของพระโสดาบันแล้ว แต่สันโดษพอใจใน

คุณธรรมแค่นั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประมาท หรืออยู่อย่างผู้ประมาท ผู้ไม่ประมาทเป็นอย่างไร ได้แก่ พระโสดาบันที่มีคุณสมบัติของพระโสดาบันแล้ว ไม่สันโดษด้วยคุณธรรมเพียงเท่านั้น แต่พยายามทำให้ก้าวหน้าต่อไป อย่างนี้เป็นต้น

เรื่องความไม่สันโดษนี้มีอยู่มากหลาย เราสามารถนำมา พิจารณาศึกษากันได้เป็นพุทธพจน์แท้ เพราะฉะนั้น เราต้องแยก กันให้ถูกว่า อันไหนเป็นสันโดษที่พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริม อันไหนไม่ทรงสรรเสริญ

ฉันทะกับตัณหา

ต่อไปจะว่าด้วยเรื่องฉันทะ กับตัณหา รู้กันดีในวงการ พุทธศาสนาว่า เราไม่ส่งเสริมตัณหา ตัณหาเป็นสมุทัย เป็นอริย-สัจข้อที่ ๒ ดังพุทธพจน์ว่า

ทุกขสมุทโย อริยสัจจं ปหาตพพํ

สมุทัยแห่งทุกข์เป็นสิ่งที่พึงละเสีย

เพราะฉะนั้น ตัณหาท่านจึงให้กำจัด ตัณหา แปลว่า ความอยาก อยากได้อะไรต่างๆ หลายคนก็เลยว่า ศาสนาสอนอย่างนี้ คนก็เลยไม่อยากได้อะไรอะไร เพราะฉะนั้น เราก็ต้องแก้ไขคือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความอยากได้มากๆ จะได้พัฒนาประเทศ

ชาติ อันนี้เป็นข้อสรุปของท่านผู้ที่กล่าวต่อว่าหลักของพระพุทธศาสนาบอกว่า เราจะต้องส่งเสริมการพัฒนาด้วยการส่งเสริมตัณหา

ความอยากนี้คำศัพท์ที่เราใช้ทั่วไป ก็คือ ตัณหา แบ่งเป็นอยากได้ (กามตัณหา) อยากเป็น (ภวตัณหา) อยากไม่เป็น (วิภวตัณหา) อยากได้ออยากเป็นนี้ไม่ใช่ของดีแน่ พุทธศาสนาสอนว่า คนเรามีแล้วไม่ต้องไปส่งเสริม ทุกคนมีตัณหา ตัณหาเป็นสิ่งที่เราจะต้องระงับไม่ใช่เพิ่ม ที่นี้ เราจะแก้ปัญหาได้อย่างไร พุทธศาสนาไม่ให้ยอกรวยหรือ อันนี้จะเป็นข้อที่ต้นสำหรับเราละ เราหาทางออกไม่ได้หรือ

มาดูในอิทธิบาท ๔ มีอะไร ยังไม่ต้องเข้าหลัก เอาแค่ที่เราเห็นง่ายๆ ถ้าเรานึกเฉลียวใจขึ้นมากก็จะเห็นว่า อิทธิบาท ๔ เริ่มด้วยฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น เช่น ในกรณีที่เรารักใคร่ในศาสนา อยากรู้หลักพุทธศาสนา อยากปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา เราเรียกว่ามี 'ฉันทะ' ในพุทธศาสนานั้นท่านสอนฉันทะเป็นทางที่จะให้คนทำงาน แต่ถ้าไปสนับสนุนตัณหาคืออยากได้ออยากเป็น คนก็มีแต่อยากเอา แต่ไม่อยากทำ ท่านจึงให้ละตัณหาเสีย และให้ส่งเสริมฉันทะแทน แต่ฉันทะมี ๓ อย่าง คือ

๑. **ตัณหาฉันทะ** หรือกามฉันทะ พอใจกาม หรืออยาก

ได้ออยากเอาอันนี้เป็นอกุศล ไม่ได้

๒. **กัตตักัมยตาฉันทะ** ความอยากทำ หรือฉันทะในการทำงาน อยากทำดีก็มี อยากทำไม่ดีก็มี อันนี้เป็นสิ่งที่พอจะเลือกสนับสนุนได้

๓. **กุศลฉันทะ** ฉันทะที่เป็นกุศล เรียกอีกอย่างว่า ธรรมฉันทะ คือ ฉันทะที่เป็นธรรม ฉันทะในธรรม อันนี้ดี

แม้แต่อยากได้นิพพานก็ใช้คำว่า ฉันทะ ใครบอกว่าอยากได้นิพพานผิด บาลิก็มีว่า จนนโ อรหตฺตปฺปตฺติยา ฉันทะเพื่อการบรรลุซึ่งพระอรหัตผล อันนี้ก็เป็นฉันทะ ในอังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรม ๖ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก ธรรมหกข้อนี้ มีอยู่ข้อหนึ่งว่า **กุศลธรรมฉันทะ เป็นสิ่งที่หาได้ยาก** ก็เป็นอันว่าพระพุทธศาสนาสอนส่งเสริมฉันทะ การที่จะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา ก็อาศัยฉันทะเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ

พูดง่ายๆ ก็คือว่าสิ่งที่จะใช้เป็นแรงจูงใจในทางพุทธศาสนา นั้นมีใช้ตัณหา ความอยากได้ออยากเป็นนี้ทุกคนมีอยู่แล้ว แต่ความอยากทำ หรืออยากธรรมนี้หาได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นความอยากทำงาน ความอยากสร้างความรู้ดี หรือความใฝ่รู้ก็ตาม นี่แหละคือ ความอยากที่เป็นฉันทะ คนที่อยากแบบฉันทะหาได้

ยาก คนอยากแบบตัณหาหาได้ง่าย จึงมีแต่คนอยากได้โดยไม่ต้องทำงาน อยากเป็นอะไรๆ โดยไม่ต้องทำความดีงาม ถ้าจะต้องทำงานก็กลัวว่าทำ ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ทำ พยายามหลีกเลี่ยงการทำให้ เพราะฉะนั้น ถ้าไปส่งเสริมตัณหาเข้า อาจจะอยากทำ เพราะมันจำเป็นต้องทำ แต่ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ทำ เป็นทางให้เกิดความเกียจคร้านและท้อจิต ถ้าพัฒนาด้วยตัณหา ก็เป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด ไม่ต้องไปส่งเสริม เพราะตัณหาเรามีทุกคน ไม่ต้องกลัวจะไม่มี มีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น เพียงแต่คอยคุมมันให้ดี

ในทางตรงข้าม ควรส่งเสริมจิตหะความอยากทำให้ทุกคนอยากทำงานนี้ดี อันนี้อาตมาว่าสำคัญ สร้างจิตหะให้มีขึ้น อยากจะทำงาน อยากจะทำสิ่งที่ดี ให้มีกุศลจิตหะ ธรรมจิตหะ เช่น อยากให้มีความสะอาด อยากจะเห็นความมีคุณภาพของพลเมือง อยากจะเห็นคุณความดีเกิดขึ้น อยากจะให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ดี เป็นครูอยากให้นักเรียนดี เป็นนักเรียนอยากให้ความรู้ นำมาใช้ประโยชน์อะไรได้ นี่เรียกว่าใช้กุศลจิตหะ แล้วส่งเสริมจิตหะที่มันอยากทำ มันก็สอดคล้องไปกันได้ ทำให้เกิดการพัฒนาที่ถูกต้อง อันนี้เป็นค่านิยมพุทธศาสนาที่ว่าไม่ละตัณหาเฉยๆ แต่ให้ส่งเสริมจิตหะไปด้วย

ค่านิยมแห่งความไม่ประมาท

ต่อไปเป็นเรื่อง ความไม่ประมาท หรือ **อัปมาทธรรม** อัปมาทธรรมนี้ เป็นธรรมที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดธรรม หรือรอยเท้าช้าง คือ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ธรรมทั้งหลายรวมลงได้ในความไม่ประมาท เหมือนรวมรอยเท้าสัตว์บกใหญ่เล็กทั้งหลายลงในเท้าช้าง อัปมาทธรรมนั้นเป็นหลักของการกระตุ้นเตือนตนเอง ทำให้งดเว้น ยับยั้ง ไม่ตกไปในทางความชั่ว ไม่หลงลืม ไม่ปล่อยตัว ส่วนในทางความดีก็ไม่ละเลย ไม่ปล่อยปละละทิ้ง พยายามทำให้เกิดขึ้น ต้องมีความไม่ประมาทก่อน ถ้ามีความไม่ประมาทแล้วก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้าได้

ความจริงธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นเหมือนรอยเท้าช้างมีหลายข้อ โยนิโสมนสิการก็ใช่ อริยสัจสี่ก็ใช่ แต่เฉพาะที่นี้ไปยกเอาอัปมาทธรรมมา และก็น่าจะกำหนดเอาเป็นค่านิยม พระพุทธศาสนาไว้ด้วย ความไม่ประมาทคือไม่ขาดสติ ไม่ขาดสติ ก็มีความรับผิดชอบด้วยคือ ถ้าเป็นเรื่องที่จะผิดพลาด เราไม่ยอมถลำไปตาม แต่ถ้าโอกาสแห่งการทำความดีมาถึงก็ขมิ้มมันทำไม่ยอมให้ผ่านไปเปล่า ธรรมข้อนี้ควรเอามาใช้ไม่เฉพาะในกิจการงานต่างๆ แม้แต่ชีวิตก็ควรไม่ประมาทเหมือนกัน เราไม่รู้ว่กายหน้าของเราจะเป็นอย่างไร เราก็ต้องไม่ประมาท ชีวิตของ

เราจะอยู่ กันไปก็วันเราก็บอกไม่ถูก ถ้ามีความไม่ประมาท พิจารณาชีวิตแล้ว ก็จะไม่หัดหุ้ไม่ท้อแท้ใจ เราพิจารณาแล้ว บังเกิดความไม่ประมาท เกิดความสังเวช

คำว่า 'สังเวช' นี่เราเข้าใจกันอย่างไร ถ้าเข้าใจคำว่าสังเวช หมายถึงความสลดหดหู่ใจ แล้วก็เลยกลายเป็นว่าทุเรศอะไร ไปด้วย สังเวชนี้ถ้าไปดูหลักฐานที่ท่านสอนไว้จะเข้าใจ เช่น ถ้าเรตกอยู่ในความประมาทแล้ว ต่อมาไปเห็นคนเจ็บใกล้จะตาย เกิดความสังเวช ก็คือเกิดความได้คิดขึ้นว่าจะต้องรีบเร่งทำความดี ให้ไปดูหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าเป็นอย่างนี้หรือไม่

เรามาเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าสังเวชนี้มันสลดหดหู่ใจ แต่ความจริงไม่ใช่ เห็นอะไรแล้วได้คิดขึ้นมา ว่าเราจะต้องรีบทำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี เป็นกุศล ละความชั่ว อย่างนี้จึงจะเรียกว่าเป็นความสังเวช ถ้ามีใครมาถามว่าไปดูสถานที่ที่พระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาพาไปเพื่ออะไร ก็ตอบว่าเพื่อให้เกิดความสังเวช ความสังเวชได้คิด กระตุ้นเตือนใจ เราเตือนว่า แม้แต่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมหาบุรุษก็ยังปรีชาพาไป สถานที่นี้เกี่ยวข้องกับพระองค์ เป็นเครื่องเตือนให้คิด เป็นเครื่องเตือนใจตนเองให้รีบชวนช่วยปฏิบัติธรรมของพระองค์ เร่งทำความดีงามบำเพ็ญธรรมด้วยความไม่ประมาท อย่างนี้จึงจะเรียกได้ว่าเป็นสังเวชนี้สถาน

จะพูดต่อไปอีกเล็กน้อย คำนิยมพุทธมีหลายอย่าง วันนี้อาตมานำมาช่วยกันคิดพิจารณาจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม

ค่านิยมแห่งการพึ่งตน

ต่อไปก็คือ ค่านิยมแห่งการพึ่งตน พอพูดถึงเรื่องพึ่งตน ทุกท่านบอกว่าใช่แล้ว ความรู้อย่างๆ หลายท่านจำพุทธภาษิตได้ว่า อตตาทิ อตตโน นาโถ **ตนแลเป็นที่พึ่งของตน**

หลักธรรมเรื่องการพึ่งตนนี้ ท่านสอนเพื่อให้แต่ละคนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ เราแต่ละคนนี้จะต้องพยายามพึ่งตนเอง แต่บางทีในการนำมาใช้ก็เกิดปัญหา อย่างเช่น ฝรั่งบางคนเขาไปโจมตีว่าพุทธศาสนาสอนหลัก อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนพึ่งตน อันนี้สอดคล้องกับหลัก สุทธิ อสุทธิ ปัจเจกตั้ง **ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนหนึ่งทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้**

หลักสองหลักนี้เข้ากัน สอดคล้องกันดี เมื่อสอดคล้องกันดี ก็มาเป็นอันตรายแก่ประเทศไทย

อันตรายยังไ้ คนไทยบอกว่ามนุษย์แต่ละคนนี้ตัวใครตัวมัน อตตาทิ อตตโน นาโถ ก็คือหลักตัวใครตัวมัน ช่วยกันไม่ได้ ถ้าเราไปเห็นคนตกทุกข์ได้ยาก ก็ต้องนึกถึงหลักพึ่งตัวเองต้อง

บอกว่าเอ้า...ตัวทำไมไม่พึ่งตัวเอง? ถ้าคุณพึ่งตนคุณก็ไม่ใช่เป็นอย่างนี้ เขาบอกว่าหลักการอย่างนี้ ไม่สนับสนุนให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แล้วจะไปคล้องจองกับหลักการอื่นด้วย

หลักการในพุทธศาสนาบอกว่า กรรมเก่า ใครทำมาอย่างไรก็ได้ อย่างนั้น ใครเป็นอย่างไรวะเวลานี้ก็เป็นเพราะกรรมของเขาทำไว้ ต้องปล่อยให้เขากรรมของเขาเอง ไม่ต้องไปช่วย เขาก็ต้องพึ่งตนคือช่วยตัวเองไป คนชาวพุทธไทยก็ไม่คำนึงถึงกันแล้ว ยังสอดคล้องกับหลักอุเบกขาอีก เมื่อเป็นของเขาเราก็ต้องมีอุเบกขา คือ วางเฉยซะ ไม่ยินดียินร้ายเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ ก็เลยจบกัน เป็นอันว่าหลักการทั้งหลายสอดคล้องกันหมดเลย ทำให้คนไทยไม่ต้องชวนขวายช่วยเหลือกัน เขาไปเขียนหนังสือเขียนตำราโง่是这样

ที่นี้ก็มาพูดถึงการพึ่งตนตามหลักพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร อัตตา หิ อัตตโน นาโถ ถ้ามุ่งไปที่ธรรมะชั้นใน การเข้าใจสังขาร การที่จิตใจของเราจะพ้นจากกิเลสจะพ้นจากความทุกข์ได้ในขั้นสุดท้าย คนอื่นใครเล่าจะมาช่วยได้ มันทำให้กันไม่ได้ ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์นี้มันของเฉพาะตนเป็นของแน่นอน เป็นหลักสังขะ นี่ถ้าให้เราต้องมีความรับผิดชอบต่อนอง ช่วยตนเอง แต่การพึ่งตนเองมิได้หมายความว่ามิให้ช่วยผู้อื่น และมีใช้ว่า คนอื่นช่วยอะไรไม่ได้เลย หลักธรรมที่ยืนยันมีมากมาย

สังคหัตถุ เป็นต้น ก็เป็นหลักธรรมที่ให้ช่วยกันทั้งนั้น

หลักธรรมที่คู่กับอันนี้ ก็คือ กัลยาณมิตร ให้เป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน และกัลยาณมิตรนี้ก็เป็นหลักการสำคัญของพุทธศาสนา เรียกว่าเป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและเป็นเบื้องต้นแห่งอริยมรรค ก่อนที่พระอาทิตย์จะอุทัยนั้น มีแสงอรุณให้เห็นได้ก่อนฉันใด การมีกัลยาณมิตรก็เหมือนกับเป็นแสง เงินแสงทอง เป็นนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรค ฉันนั้น

นี่หมายความว่า ในเรื่องของสังคม การช่วยเหลือกันและกันเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา สำหรับตนเองเราต้องพยายามช่วยตัวเอง แต่สำหรับผู้อื่นเราต้องช่วยเขา ไม่ใช่คอยให้เขามาช่วยเรา ในขั้นสุดท้ายหรือขั้นในสุดแล้ว ทุกคนต้องช่วยตัวเองแน่นอน คนอื่นเขาจะมาช่วยอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ และข้างในแท้ๆ เขาก็ช่วยไม่ได้ แต่ก่อนถึงนั้นจะต้องมีการช่วยเหลือกัน

ที่นี้ ท่านบอกให้ทุกคนพึ่งตนอย่างไร พึ่งตนด้วยการทำตนให้เป็นที่พักพิงได้ อันนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องให้คนอื่นมาช่วย เมื่อพึ่งตนได้ก็ไม่ต้องเป็นภาระแก่คนอื่น และคนที่พึ่งตนได้จึงจะช่วยเหลือคนอื่นได้ ถ้าพึ่งตนไม่ได้ ก็เป็นภาระของคนอื่น ถ้าคนส่วนมากในสังคมใดพึ่งตัวเองไม่ได้ สังคมนั้นก็ไม่ต้องคิดทำอะไรให้เจริญก้าวหน้า เหมือนเรือที่มีแต่รูรั่วมั่วแต่คอยปะรูก็หมดมือ หมดเวลา ถ้าทุกคนพึ่งตนไม่ได้ก็ไม่มีใครช่วยใครได้

เลยและทำอะไรไม่ได้เลย

คนที่ไม่รู้จักพึ่งตน คนอื่นเขาไม่เอายามาช่วย แต่ถ้าเราพึ่งตนเองได้ดีแล้ว เวลาเราพึ่งตนเองไม่ได้ คนอื่นเขาอยากช่วย เพราะฉะนั้น การได้พึ่งคนอื่นที่เขาอยากช่วยเป็นการพึ่งตนด้วย และมันก็เป็นความจริงอย่างนั้น หลักธรรมต่างๆ จะสอดคล้องกัน พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมต่อกันเป็นทอด ต้องมองดูอย่างสัมพันธ์กัน

พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมสำหรับสร้างที่พึ่ง ได้แก่ หลักธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งได้ เรียกว่า นาถกรณธรรม ๑๐ ประการ ในหลักธรรม ๑๐ ประการนั้น มีสติ มีปัญญา มีสันโดษ มีความเพียร มีอะไรต่ออะไร และมีข้อหนึ่งว่า ขวนขวายเอาใจใส่ช่วยช่วยเหลือกิจการของเพื่อนร่วมหมู่คณะ (กิงกรณียะสุ ทักขตา) หลักข้อนี้ แสดงว่าการที่จะพึ่งตนเองได้นั้นต้องช่วยเหลือคนอื่นด้วย เป็นอันว่าการที่จะพึ่งตนเองได้นั้น ในบรรดาธรรมะทั้งหลายที่จะต้องปฏิบัติ ธรรมข้อหนึ่งก็คือต้องเอาใจใส่ช่วยเหลือผู้อื่นด้วย เพราะฉะนั้น ธรรมะของเราสัมพันธ์กัน ในที่สุดการพึ่งธรรมก็คือพึ่งตน การพึ่งตนก็คือพึ่งธรรม

เพราะฉะนั้น ในตอนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานจึงได้ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อตตสรณ อัมมสรณ **จงมีตนเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมะเป็นที่พึ่ง จงมีตนเป็นประทีป และจงมีธรรมเป็น**

ประทีป นี่แสดงว่าการพึ่งตนและพึ่งธรรมเนื่องอยู่ด้วยกัน อย่างเช่นที่ตรัสว่า ภิกษุพึ่งตนเองนั่นคืออย่างไร แล้วเฉลยว่า ภิกษุปฏิบัติตามหลักสติปัญญา ๔ อย่างนี้ เรียกว่าพึ่งตน ถ้าพึ่งตนแล้วก็ต้องใช้สติปัญญา ต้องประพฤติปฏิบัติ การประพฤติธรรมก็รวมทั้งการช่วยเหลือผู้อื่นด้วย เราต้องเข้าใจใช้ให้ถูก

คำนิยามแห่งการใช้ปัญญา

ต่อไป คำนิยามแห่งการใช้ปัญญา พุทธศาสนาอย่างในเมืองไทยนี้ เรียกว่าเป็นแบบเถรวาท พุทธศาสนาเถรวาทนี้ถือหลักธรรมข้อ 'ปัญญา' เป็นเอก พระพุทธศาสนาแยกนิกายเป็นมหายานกับเถรวาท ทางฝ่ายมหายานบอกว่า เถรวาทอย่างในประเทศไทยถือหลักปัญญาเป็นสำคัญ และก็หย่อนในด้านกรุณา มหายานเอง ก็หนักในด้านกรุณา แต่ก็หย่อนด้านปัญญา กรุณาก็คือความต้องการที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ต้องการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ ไม่ยอมเข้าสู่ปรินิพพานจนกว่าจะได้ช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากโอฆกันดารเสียก่อนแล้วพระโพธิสัตว์จึงจะเข้าปรินิพพาน ภายหลัง นี่เป็นคำนิยามทางฝ่ายมหายาน แต่ก็ก็เป็นเพียงการเน้นต่างกันเท่านั้น

พระคุณของพระพุทธเจ้ามีปัญญาเป็นตัวละครสำคัญ จะต้องใช้ปัญญาในการปฏิบัติธรรม ด้วยปัญญาจึงจะเข้าใจและ

เข้าถึงความจริง เพราะฉะนั้น ในทางพุทธศาสนาจึงถือหลักว่า ปัญญา สำคัญยิ่งนัก อย่างในสังยุตตนิกายก็บอกว่า ในบรรดาธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลนี้ ปัญญาเป็นยอด คือ เป็นหลักธรรมเอกที่จะทำ ให้ตรัสรู้หรือเข้าสู่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา อันนี้ต่างกับศาสนาทั่วไปที่ยกศรัทธาเป็นใหญ่ ถือศรัทธาเป็นหลักการสำคัญ

พุทธศาสนาถือศรัทธาเป็นหลักการสำคัญเหมือนกัน แต่ในขั้นสุดท้ายจะต้องก้าวพ้นขั้นศรัทธา คือ ไปด้วยศรัทธาได้ในขั้นต้นๆ พระอริยบุคคลในขั้นต้นๆ จะมีศรัทธาเป็นหลักเด่น อย่างพระโสดาบันนี้มีองค์คุณลักษณะสำคัญ คือ ความเป็นผู้มีศรัทธาที่มั่นคง มีความเลื่อมใสไม่ออกแวก ไม่คลอนแคลนในพระธรรม แต่พอเป็นพระอรหันต์แล้วก้าวพ้นขั้นศรัทธา คือ เห็นชัดเห็นจริงด้วยตนเอง

เหมือนอย่างที่เราพุทธเจ้าเคยตรัสถามพระสารีบุตรว่า ข้อธรรมอย่างนั้นอย่างนั้นเป็นอย่างไร พระสารีบุตรบอกว่าอย่างนั้นอย่างนั้น แล้วพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ที่เธอกล่าวอย่างนี้เป็นด้วย เชื่อตามที่தாகดกล่าวหรืออย่างไร พระสารีบุตรตอบว่า มิใช่เชื่อเพราะพระองค์ตรัส แต่เพราะได้รู้เห็นด้วยตนเอง แสดงว่า ขั้นสุดท้ายแล้วต้องก้าวพ้นขั้นศรัทธา ในพุทธศาสนานี้ศรัทธาเป็นธรรมเครื่องนำทาง ในขั้นสุดท้ายต้องก้าวพ้นไป แต่ไม่ใช่ไม่

เชื่อ ไม่เชื่อกับไม่ต้องเชื่อเป็นคนละอย่างกัน บอกไม่เชื่อ พระพุทธเจ้าตรัสอะไรก็ไม่เชื่อ อันนี้ไม่เชื่อเพราะไม่เห็นด้วย แต่ถ้ารู้เองเห็นเองแล้วก็ไม่ต้องไปเชื่อใคร ถ้าหากว่าคุณลืมหืมตาแล้วเขาเอาผ้ามาให้ดู เขาบอกว่าคุณเชื่อไหม ผ้านี้มีสีเขียวสีแดง เราจะต้องบอกว่าเชื่อไหม ไม่ต้องเชื่อแล้วเห็นเองแล้ว

ทีนี้ ถ้าเราหลับตาแล้วเขาเอาผ้าห่มมาแสดงบอกว่าเขียวหรือแดง คุณไม่เห็นคุณจะว่าเขียวหรือแดงได้อย่างไร ถ้าเขาถามว่าคุณเชื่อไหมว่าเขียว คราวนี้แหละเราจะต้องบอกว่าเชื่อหรือไม่เชื่อ เริ่มแต่ต้องลองพิจารณาดูว่าคนที่มาบอกเราเป็นคนน่าเชื่อถือ เรารู้จัก ไม่รู้จัก มีนิสัยอย่างไร ถ้ารู้จักเขา เขามาด้วยเหตุผลอะไร เชื่อดีหรือไม่เชื่อดี อย่างนี้เรียกว่าเชื่อหรือไม่เชื่อ เราหลับตาฟังเขาบอกไม่เห็นเอง จึงต้องคิดว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เขาบอกว่าเขียวเราอาจจะเชื่อว่าเขียว ถ้าเขาว่าแดง เราอาจจะไม่เชื่อว่าแดง แต่ถ้าเราลืมหืมตาดูเอง แล้วเรามองเห็นเองนี่แหละเราต้องบอก ว่าเชื่อไหม ก็ไม่ต้องแล้ว เห็นเองรู้เองธรรมในพระพุทธศาสนาถ้ายังเป็นขั้นเชื่อ ก็ยังเป็นขั้นศรัทธา ในขั้นโสดาบันนี้ยังเป็นขั้นศรัทธาอยู่ ต่อจากนั้นปัญญาจะต้องเจริญขึ้นมาแทนจนถึงขั้นตรัสรู้ ปัญญาเป็นยอด

อย่างไรก็ตามไม่ควรตีความเลยเถิดเกินไป เช่น ในกาลามสูตร ไม่ใช่แปลว่าไม่ยอมเชื่อใคร พระพุทธเจ้าตรัสธรรมมาให้

พินิจไตรตรองดูก่อน ไม่ใช่ตรัสให้เชื่อ แต่บางคนแปลเลยไปว่า หมายความว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ให้เชื่อใครๆ หรืออะไรๆ เลย อย่างนี้ก็ยังมี ความจริงต้องบอกว่า ตำราว่าอย่างนี้ หลักฐานใน ตำราว่าอย่างนี้ อาจารย์บอกอย่างนี้ ขนาดน่าเชื่ออย่างนี้ยังต้อง พิจารณาด้วยปัญญาก่อน แล้วอย่างอื่นจะแคไหน คือท่านให้ พิจารณา ก่อน แต่รวมความก็คือถือปัญญาเป็นหลักธรรมข้อ สำคัญ มีค่านิยมแห่งการใช้ปัญญา

ค่านิยมแห่งการฝึกตน

ต่อไปคือ ค่านิยมแห่งการฝึกตน ซึ่งรวมถึงการสำรวจตัว เองด้วย สำรวจตัวเองจะมากน้อยกับฝึกตน พระพุทธเจ้าได้ ตรัสย่ำว่า

ทันทโต เสฏโฐ มนุสเสสุ

แปลว่า ในหมู่มนุษย์ คนที่ฝึกแล้วประเสริฐสุด

หรือตรัสอีกทีว่า

วิชชาจรณสัมปันโน โส เสฏโฐ เทวमानุส

หมายความว่า ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะนั้นเป็น ผู้ประเสริฐ สุดในหมู่มนุษย์ทั้งปวง ไม่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น แม้ แต่เทวดา คนที่ฝึกตนเองแล้ว ก็ยังประเสริฐกว่า

นี่เป็นค่านิยมแห่งการฝึกตนหลักการของพระพุทธศาสนา มีว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และฝึกได้ดีที่สุด ถ้าหากว่าไม่ฝึก แล้ว อาจจะเลวที่สุด หรืออาจจะต่ำกว่าสรรพสัตว์ แต่เมื่อฝึก แล้วก็ประเสริฐสุด แม้แต่เทวดาหรือว่าพรหมยังต้องบูชา พระ พุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอก สัตถา เทวมนุสสานัง เป็นศาสดาทั้ง ของเทวดาและมนุษย์ เทวดายังต้องมาไหว้พระพุทธเจ้า เพราะผู้ ที่ฝึกตนเองนั้นเป็นผู้ที่สูงส่ง ในเมื่อเรามีค่านิยมว่ามนุษย์เป็น สัตว์ที่ฝึกได้ เราก็ต้องเห็นคุณค่าของการฝึก คือ ต้องเห็นคุณค่า ของการศึกษาการศึกษานี้หมายถึงการศึกษาตามความหมายของ พุทธธรรม การศึกษาในแง่ของพระพุทธศาสนาหมายถึงการ ฝึกตน ฝึกตน คือ ทำตนให้เจริญงอกงาม หรือพัฒนาตน ทำให้ ชีวิตดีขึ้นทั้งด้านความประพฤติ การอยู่ร่วมในสังคม จิตใจ และ ปัญญา

ค่านิยมแห่งคุณค่าของชีวิต

ค่านิยมอีกสองอย่างคือ ค่านิยมแห่งคุณค่าของชีวิตที่ท่าน ฝากไว้ว่า ความเป็นโสดาบันหรือโสดาปัตติผลประเสริฐกว่า แม้ แต่ความเป็นเอกราชบนผืนแผ่นดิน แม้แต่การไปสวรรค์ ไป เทวโลก แม้แต่อิสราธิบดียในโลกทั้งมวล

ค่านิยมนี้มีความหมายอย่างไร ค่านิยมนี้หมายความว่า

การปรับปรุงชีวิตของเรามีคุณค่ามากกว่าผลได้ภายนอกทั้งหมด ไม่ว่าลาภ ยศ สรรเสริญ ความมั่งมี ความยิ่งใหญ่ การปรับปรุงชีวิตนี้เป็นสิ่งสำคัญสุดยอด เข้ากับเรื่องการฝึกตนเมื่อก็ นี่ ถ้าเราสร้างค่านิยมนี้ได้เราก็จะเข้าถึงค่านิยมพุทธศาสนาอย่างอื่นได้ เพราะอันใดที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเป็นสิ่งประเสริฐ ในคติพุทธศาสนาถือว่าเป็นสุดยอดดีเลิศ ที่สำรวจมานี้ก็มีหลายอย่างตามที่อาตมาได้อธิบายมาตั้งแต่ต้น ก็มายุติว่าการบรรลุโสดาปัตติผลนี้ถือว่าสำคัญยิ่งกว่าการได้เป็นผู้มีอำนาจ ยิ่งกว่าการได้รับการกราบไหว้บูชายิ่งกว่าสิ่งที่เป็นโลกธรรมซึ่งเป็นความสำเร็จภายนอก นี่คือการเห็นคุณค่าชีวิตของมนุษย์

การที่จะคิดปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น ถ้าแต่ละคนมีค่านิยมนี้ก็เท่ากับว่า แต่ละคนเห็นคุณค่าของการเข้าใจในชีวิตของตนเอง พยายามปรับปรุงส่งเสริมคุณค่าของชีวิตการที่จะไม่ทำชั่ว เพราะจะเป็นการทำลายคุณค่าของชีวิต ถ้าเราเห็นคุณค่าของชีวิตสุดยอดแล้วเราจะไม่กล้าทำความชั่ว เพราะกลัวจะมาทำลายคุณค่าชีวิต และเราจะต้องพยายามทำความดี ปรับปรุงส่งเสริมให้ชีวิตเจริญงอกงามขึ้นจนบรรลุถึงความดีงามหรือประโยชน์สูงสุด

ค่านิยมแห่งความเป็นอิสระ หรือความไม่ยึดติด

สุดท้าย ค่านิยมแห่งความเป็นอิสระ หรือความไม่ยึดติด เข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นความไม่ยึดมั่นความไม่ยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ สอดคล้องกับหลักไตรลักษณ์ สอดคล้องกับปัญญา ความรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย

ความเป็นอิสระไม่ยึดติดนี้ บางทีก็ต้องระวังไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ความเป็นอิสระมันใกล้เคียงกับความเป็นเสรี ความเป็นเสรีก็เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ที่ได้ตรัสรู้เป็นเสรี คือมีความเสรีในจิตใจที่จะทำการต่างๆ ในแนวของปัญญา เป็นอิสระคือพ้นจากอำนาจของตัณหาอุปาทาน

ความเป็นอิสระในที่นี้ เรียกว่าไม่ยึดติด ไม่ใช่เป็นอิสระเสรีที่ว่า ฉันอยากทำอะไรก็ได้ อันนี้คนมักจะเข้าใจผิดว่าเป็นอิสระ คติในพุทธศาสนาไม่มีอย่างนั้น ความเป็นอิสระเสรีหมายความว่า ฉันรู้ว่าควรทำอะไรก็ได้ เราเป็นอิสระเสรีตามเหตุผล เราดำเนินชีวิตตามเหตุผลได้ ปัญญาบอกว่าสิ่งนี้ดีงามก็ทำตามได้ ไม่ใช่ทำไปตามความดื้อรั้นของตนเอง แล้วบอกว่าอิสระเสรีคือฉันอยากจะทำอะไรก็ทำอย่างนั้น อันนี้ก็เห็นจะเป็นสิ่งที่เรียกว่า 'เสรีทาส' คือ ความเป็นทาสอย่างเสรี หมายความว่า เราเป็นทาสของกิเลส แล้วก็เลยแสดงกิเลสได้อย่างเสรี

ถ้าหากว่าเป็นอิสระในทางพระพุทธศาสนา ก็หมายความว่าเมื่ออิสระมีความสามารถที่จะดำเนินไปตามทางแห่งเหตุผล ความดีงาม และความถูกต้อง อันนี้เป็นอิสระอย่างแท้จริง ปัจจุบันนี้เรามาเน้นคติเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น เราไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่ยึดติดในสิ่งทั้งหลาย คือ เราไม่ถือสิ่งต่างๆ ไปตามอำนาจกิเลสของเรา เราจะเป็นอิสระอย่างแท้จริง คำว่าไม่ยึดติดจะมาสอดคล้องกับเรื่องความเป็นอิสระเสรี แต่ก็ต้องระวังเหมือนกัน ความเป็นอิสระเสรีไม่ยึดติดนี้ จะต้องเกิดขึ้นด้วยปัญญา มิฉะนั้น อาจกลายเป็นความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น

คนเรานี้จะมีความยึดมั่นได้แม้กระทั่งในความไม่ยึดมั่น ความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่นเป็นอย่างไร เรามีคำสอนธรรมว่าไม่ควรยึดมั่น เราก็อยากจะทำตามหลักธรรมข้อไม่ยึดมั่น แล้วก็คิดว่า ฉันจะต้องเป็นคนไม่ยึดมั่น เพราะฉะนั้น ก็จะกระทำอะไรต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าตนเป็นคนไม่ยึดมั่น ฉันจะต้องมีความประพฤติแสดงออก มีพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตนเป็นคนไม่ยึดมั่น

ตอนนี้แหละที่จะเกิดความยึดมั่นใหม่ คือ ความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่น แล้วจะทำให้เกิดความผิดพลาด นี่เป็นสิ่งที่สำคัญที่เราควรจะต้องเตือนกันไว้ ความยึดมั่นในความไม่ยึดมั่นนี้เป็นของสำคัญทีเดียว เพราะมันเป็นตัวล่อลวงขั้นสุดท้าย ทำไมพระพุทธ

เจ้าจึงไปขัดกับพวกศาสดาเจ้าลัทธิทั้งหลาย ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ประเสริฐ แต่ไปยึดติดทฤษฎี ข้องอยู่นั่น ไปไม่พ้น ท่านจึงเรียกทฤษฎี หรือทฤษฎีนั้นๆ ว่า พรหมชาล แปลว่า ตายายดักพระพรหม คือ ร่างแหที่พวกศาสดาจารย์ผู้ประเสริฐพากันมาติดอยู่

ผู้ที่เรียนความไม่ยึดมั่นก็ต้องระวังว่าจะไปติดในความไม่ยึดมั่น การที่เราจะไม่ยึดมั่นสิ่งใดนี้ ที่แท้มันเกิดจากปัญญา คือรู้เข้าใจสิ่งนั้น รู้จนมองเห็นเกิดเป็นความตระหนักรู้เองว่า มันมีสภาวะอันไม่นำเอาไม่นำเป็น เรื่องเหลวไหลที่จะทำอย่างนั้นๆ แล้วเราก็จะไม่ยึดติดมันเอง เป็นไปเองโดยไม่ต้องคิดจะไม่ยึด ที่นี้ คนธรรมดาเป็นปุถุชน เวลาบอกว่า ไม่ยึดมั่นอะไรนี่ ปากบอกไม่ยึด แต่ใจยังยึด ตัวกิเลสยังอยู่ เมื่อจะไม่ยึด ก็บอกตัวเองว่า ฉันไม่อยาก ไม่ยึดมั่นนะ แล้วก็พยายามทำ พยายามแสดงความไม่ยึดมั่น เลยกลายเป็นล่อลวงตัวเอง

ความจริงการไม่ยึดมั่นเป็นคติที่เป็นประโยชน์ นี่ไม่ใช่มาค้าน ความไม่ยึดมั่นเป็นสิ่งที่ดีที่ถูกต้อง แต่มีทางพลาดได้ คือไปยึดมั่นความไม่ยึดมั่น ความไม่ยึดมั่นที่เราเอามายึดมั่นนี้มันเป็นทฤษฎี เป็นภาพในใจ ขอภัยใช้ภาษาอังกฤษเป็น concept ของความไม่ยึดมั่นเท่านั้น เมื่อจะไม่ยึดมั่น ก็กลายเป็นการพยายามแสดงให้คนอื่นเห็น หรือไม่ก็เป็นการล่อลวงตัวเองว่าฉันไม่อยาก ฉันไม่ยึดมั่น ที่นี้ สิ่งที่เราควรทำตามเหตุผลก็ไม่ทำ สิ่งที่

ทำก็เกินเลยไป ไม่พอดี และการหลอกตัวเองนี้เป็นอันตรายทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการทรمانตัวเอง เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นความไม่ยึดมั่นที่เกิดจากของจริงแล้ว ก็จะพอดี

นี่คือค่านิยมต่างๆ เอาเป็นว่าค่านิยมแห่งความเป็นอิสระทางใจหรือความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ เป็นค่านิยมสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องทำให้กระจ่างชัด อาตมาก็ได้เสนอมาพอสมควร มีอะไรก็มาพิจารณาด้วยกัน

ที่นี้ก็ได้ชื่อว่าเป็นที่ประชุมของท่านที่เป็นตัวแทนของชาวพุทธ เมื่อให้อาตมาพูดในเรื่องค่านิยมในวันนี้ ชาวพุทธในที่ประชุมนี้ ก็เลยเกิดหน้าที่ใหม่ที่จะต้องมาพิจารณาเรื่องค่านิยมว่า ในฐานะที่เราทำหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา เรากีย้ำกันว่า การที่เราจะทำหน้าที่ได้อย่างจริงๆ จังๆ

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ จะต้องตกลงกันให้ได้ว่า ชาวพุทธเราควรมีค่านิยมอะไรบ้าง อะไรเป็นค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง อะไรเป็นค่านิยมพุทธแท้จริง เมื่อตกลงหรือกำหนดได้แล้ว ก็ต้องเริ่มปฏิบัติให้เป็นเรื่องจริงหรือเป็นของมีจริงขึ้น โดยเฉพาะก็ต้องเป็นผู้นำในการสร้างค่านิยมพุทธ ที่แสดงออกในความประพฤติ การปฏิบัติ การดำเนินชีวิต เพื่อจะนำให้คนอื่นมีความเชื่อถือ มีความนิยมนับถือ แล้วมีค่านิยมของชาวพุทธนี้ด้วย นี่แหละคือหนทางที่นำไปสู่การเป็นชาวพุทธที่แท้จริง

ภาคสนทนาธรรม

อาตมาเห็นว่า ถ้ายังมีเวลาเหลืออยู่ ก็อาจจะมีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ขอเชิญท่านผู้ใดมีคำถามอะไร ขอให้นำมาคุยกัน

พระสงฆ์ที่เป็นตัวแทนของพระศาสนานี้ โดยทั่วๆ ไป ไม่ค่อยเคร่งครัดต่อพระวินัย ซึ่งเราจะได้พบได้เห็น ได้ยิน ได้ฟังกันมาก ในเรื่องนี้เราจะวิธีแก้ไขอย่างไร และถ้าเราจะพูดเพื่อแก้ไขข้อสงสัยนี้ เราควรจะพูดอย่างไร อีกข้อหนึ่ง พระสงฆ์ที่วุ่นวายเกี่ยวกับการเมือง ถือว่าผิดวินัยไหมครับ

คำถามนี้รู้สึกจะเป็นคำถามสามัญในยุคปัจจุบัน ถือเป็นการยอมรับสภาพนี้ตั้งแต่เริ่มแรก คือ ตอนต้นอาตมาได้ตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันนี้ค่านิยมพุทธศาสนาได้เสื่อมลง ทั้งในด้านความนิยมและกำลัง เรายอมรับว่าเป็นอย่างนั้น ก็เป็นอันเท่ากับบอกว่าค่านิยมพุทธศาสนานี้เสื่อมไปแล้ว มีข่าวเรื่อย เรื่องพระภิกษุสงฆ์เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อันนี้ก็มีการแก้ตัวและแก้ไขได้หลายอย่าง

การปฏิบัติในเรื่องนี้มี ๒ อย่าง อันหนึ่งคือ พูดแก้ หรือพูดส่งเสริมว่าจริงหรือไม่อย่างนั้นอย่างนี้ อีกอย่างหนึ่งคือ พูดถึงท่าทีของเรา ท่าทีของเราต่อปัญหา การที่เราจะมาตอบแก้ว่า

จริงไม่จริงนี่ จะแย้งจะค้านไปก็เสียเวลา ไม่มีประโยชน์เท่าไร ทะเลาะไปก็ยิ่งมากเรื่องกว่านี้อีก

ที่นี่ เราจะวางท่าทีอย่างไร โดยเฉพาะในที่นี้ก็เป็นตัวแทน ชาวพุทธ อุบาสก อุบาสิกาบริษัท ควรจะวางท่าทีต่อเรื่องนี้อย่างไร ท่าทีอย่างนี้ก็คือ ท่าที่แห่งความรู้ความเข้าใจ ท่าที่แห่งเหตุผล แต่ปัญญาหรือความรู้เหตุผลนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร จะต้องมีความ รู้อีกประเภทหนึ่งด้วย มันจึงจะมีปัญญาวินิจฉัยได้ว่า ควรจะทำ อย่างไรดี ความรู้ที่ว่านี้คือความรู้ประเภทสุตะ และสุตะในที่นี้ หมายถึงความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบัน

อาตมาขอเล่าเรื่องที่พูดมาแล้วตอนต้นว่า ท่านที่ทำหน้าที่ เป็นตัวแทนของชาวพุทธนี้ สิ่งหนึ่งที่สำคัญน่าจะต้องย้ำ คือความรู้ เกี่ยวกับสถาบันพระพุทธศาสนา อันนี้เป็นปัญหาเรื้อรังมานาน อาตมาต้องขอติว่า ผู้นำชาวพุทธเราไม่ค่อยรู้เกี่ยวกับสถาบัน พุทธศาสนา เช่น อยู่ในกรุงเทพฯ นี้ วัดอยู่ท่ามกลางพวกเรา เรา แทบไม่รู้จักเลยว่าพระนี่คือใคร มีความเป็นอยู่ พื้นเพอะไรต่อ มิอะไรอย่างไร ครั้งหนึ่งในสมัยก่อน ชาวบ้าน อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ สามเณร อยู่ด้วยกันใกล้ชิดกัน ก็เข้าใจซึ่งกันและกัน มี เรื่องอะไรเกิดขึ้นก็ทำความเข้าใจกันได้ ให้อภัยเสียจุดไหน รู้ว่า ต้องแก้ไขอย่างไร

ปัจจุบันไม่รู้จักกันนี้ เวลาเกิดเรื่องอย่างนี้ ก็ตอบปัญหาที่

ช่วยไม่ได้ ถ้ารู้จักกัน เข้าใจกันดีแล้ว มันจะมีคำตอบให้ตัวเอง ในใจ รู้จักแก้ปัญหานี้ โดยเฉพาะชาวพุทธที่เป็นอุบาสก อุบาสิกา นี่ ในยุคนี้รู้สึกว่าการสงฆ์ท่านมีอุปสรรคในการประกาศธรรม ในพระพุทธศาสนา แต่ท่านถนัดในการที่จะประกาศความเลื่อม ในพระพุทธศาสนา อุบาสก อุบาสิกาก็เป็นบริษัทใหญ่เหมือนกัน แทนที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ส่งเสริม ก็กลับจะไปหวังจาก พระ อุบาสก อุบาสิการู้สึกว่ามีฐานะเป็นพุทธบริษัทประกาศศาสนา ได้เช่นเดียวกัน

จริงอยู่... เราต้องยอมรับฐานะและบทบาทที่ต่างกัน แต่ ไม่ใช่อุบาสก อุบาสิกาบริษัทจะไม่มีฐานะบทบาทของตนเอง ใน สมัยพุทธกาล มีเขตที่คคะทางโน้นทางนี้เยอะเยอะไป และ พระพุทธเจ้า ก็ยังทรงสนับสนุนว่า ถ้าอุบาสก อุบาสิกายังไม่ มีความรู้ความสามารถในทางธรรม ยังไม่เชี่ยวชาญพอที่จะ ประกาศหลักธรรมและแก้ข้อกล่าวหาต่อพระศาสนาได้ พระ พุทธศาสนาก็ยังไม่เชื่อว่าเจริญมั่นคง

อุบาสก อุบาสิกาควรจะต้องมีสถาบันของตัวเองได้ มีกิจ การทางสังคมที่ใหญ่โต เป็นฐานะรองรับภิกษุบริษัทไว้อีกชั้นหนึ่ง แบ่งงานกับพระสงฆ์ ทำบทบาทที่พระสงฆ์ไม่เหมาะที่จะทำใน สังคม ส่วนประกอบของสังคมที่ใหญ่ขึ้น ถ้าหากว่าเป็นส่วน ประกอบที่ดีก็จะมาช่วยซึ่งกันและกัน อุบาสก อุบาสิกาบริษัทที่ดี

ก็จะมาช่วยภิกษุบริษัทให้ดีขึ้น ถ้าหากเราเถื่อว่าพระสงฆ์นี้เป็น
ตัวสถาบันพุทธศาสนาทั้งหมดแล้ว ก็ไม่มีส่วนช่วย สองส่วนน่าจะ
จะมาช่วยซึ่งกันและกัน ถ้าส่วนหนึ่งตกลงไป อีกส่วนหนึ่งก็น่า
จะมาช่วยพยุงขึ้น

หลายครั้งหลายคราวที่อุบาสก อุบาสิกาจะสามารถคำชูไว้
ได้ ถ้าเรารู้สึกว่าเรามีบทบาท เรามีภาระอยู่ บางครั้งเรามีความรู้
สึกเหมือนว่าพระพุทธศาสนานี้เป็นของพระสงฆ์ฝ่ายเดียว เวลา
มีอะไรเกิดขึ้น ก็จะเหมือนกับว่ามีแต่พระสงฆ์เท่านั้นที่ทำหน้าที่
ในพระพุทธศาสนา หรือถึงกับเห็นพระสงฆ์เป็นเจ้าของพุทธศาสนา
เสียเลย เมื่อพระสงฆ์เสื่อม หรือมีพระทำไม่ดี ก็พูดว่าจะไม่นับ
ถือพุทธศาสนา ทำราวกับว่าตนเองเป็นคนนอกไม่ได้เป็นเจ้าของ
พุทธศาสนาด้วย

ที่ถูก...ควรคิดว่ามีคนไม่ดีเข้าไปบวชทำลายศาสนาของเรา
เราจะต้องช่วยแก้ไขเมื่อมีพระสงฆ์เป็นแกนกลาง ถ้าหากว่าส่วน
นอกไม่เข้าทำหน้าที่เสียเลยจะเป็นอย่างไรการที่เราบอกว่าอุบาสก
อุบาสิกาทำอะไรไม่ได้ นี่แสดงว่าอุบาสก อุบาสิกาบริษัทเสื่อมไป
ก่อนแล้ว ถ้าหากอุบาสกอุบาสิกาเสื่อมพระสงฆ์จะไม่เสื่อมได้ยาก

ยกตัวอย่างง่ายๆ ชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยโบราณ พระ
สงฆ์กับคฤหัสถ์อยู่ด้วยกัน พระสงฆ์สอนคฤหัสถ์ให้ทำความดี
คฤหัสถ์คอยดูพระสงฆ์อยู่เรื่อยๆ พระสงฆ์ก็ประพฤติดี อุบาสก

อุบาสิกามีความเคารพในพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็ระวังตัวต้องตั้งใจ
ประพฤติปฏิบัติตัวดี เมื่อประพฤติปฏิบัติตัวดีก็ได้รับความ
นับถือจากชาวบ้านและสามารถสั่งสอนควบคุมชาวบ้านให้
ประพฤติดี

ที่นี่ ระบบนั้นมันเสื่อมไปแล้ว ระบบการควบคุมโดยธรรม
ในพระพุทธศาสนาไม่มีเหลือ ความเสื่อมก็เกิดขึ้นได้ แต่ก่อนนี้
พระจะไปไหนไปสวดมนต์ที่ไหน ไปทำอะไรที่ไหน เป็นอยู่อย่าง
ไร ชาวบ้านก็รู้หมดเพราะว่าเขาใสใจ แต่เดี๋ยวนี้ชาวบ้านเอาแต่
ประโยชน์ของตนเอง นิมนต์พระไปทำบุญบ้าน นี่มองแง่หนึ่งถือ
ว่าชาวบ้านเอาประโยชน์ของตนเอง ฉันอยากทำบุญบ้าน ฉันก็รับ
พระมาทำบุญให้ฉัน พระจะทำอะไร อยู่อย่างไรงี้ช่าง เราไม่สนใจ
เลยว่าพระสงฆ์ที่ท่านมาเป็นใคร เป็นอย่างไร พอถึงเวลาท่านก็
มาประกอบพิธีให้ นี่มองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับว่า พวกเราเอาแต่
เรื่องของตนเอง ฝ่ายพระบางส่วนพอไม่มีใครมาดูแล ฉันจะทำ
อย่างไรก็ได้ ก็ขาดระบบควบคุม

อาตมาก็เลยขอบอกว่า ความจริงอุบาสก อุบาสิกาบริษัท
นั้นแหละเสื่อมก่อน เสื่อมมานานแล้ว เสื่อมจนจะไม่มีเหลือเป็น
ขึ้นเป็นอันแล้ว ถึงเวลานี้พระสงฆ์ภิกษุบริษัทจึงเสื่อมบ้าง ท่าน
จะยอมรับหรือไม่ โทษกันเองเสียเวลา และไม่มีการประโยชน์ เมื่อ
กำแพงรอบนอกพังลงแล้ว ความเสื่อมจึงเข้าถึงภายใน ที่ว่ามานี้

ท่านมาช่วยแก้ดีกว่า เรามาช่วยกันศึกษาว่ามันเป็นเพราะอะไร เอาสิ่งต่างๆ เหล่านี้มาวิเคราะห์ เมื่อรู้เข้าใจเหตุผลที่เป็นมาแล้ว ก็จะเกิดความเห็นใจ แต่ว่าถ้าเห็นใจเกินไปมันก็เสีย มันไม่รู้จักแก้ไข แต่ถ้าไม่รู้จักศึกษาก็ไม่รู้จักทางแก้ ก็แก้ไม่ถูกที่เหมือนกัน

ในแง่ที่พระสงฆ์เสื่อมนี้ อาตมาว่าให้มองทั้งแง่ที่น่าเห็นใจด้วย ถ้าเราศึกษาเรื่องสถาบันสงฆ์ดีแล้ว เราก็เกิดความเห็นใจ ความรู้คือปัญญามันจะกลับมาทำให้เกิดกรุณา คือความที่เห็นอกเห็นใจแล้ว ก็จะเห็นพระคุณของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่ คือ ปัญญาคุณและกรุณาคุณ (จะเพิ่มวิสุทธิคุณตามนิยมในเมืองไทยก็ได้) เมื่อพระพุทธเจ้ามีปัญญาสูงสุดแล้วก็เข้าใจทุกข์สุขของสัตว์มนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ก็เกิดกรุณาอยากจะช่วยเหลือ เราก็เหมือนกัน ถ้าเราได้ศึกษาอะไร เราเห็นใจแต่ละคนนี้น่าจะลงโทษให้หนัก แต่พอเราศึกษาชีวิตเขาแล้วว่าเขาเป็นอย่างนี้ เพราะอะไร แล้วเราอาจจะพบข้อน่าเห็นใจและเข้าใจว่าสภาพสังคมนี้ น่าจะมีอะไรแก้ไขอีกเยอะเยอะ ใจจะเกิดความเป็นอิสระขึ้นแล้วเห็นทางแก้ไขที่ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น อาตมาว่าอันนี้ต้องเริ่มด้วยปัญญา ชาวพุทธควรจะศึกษาเรื่องสถาบันพุทธศาสนาของตนเองให้เข้าใจดี ไม่ใช่รู้จักธรรมอย่างเดียว รู้จักว่าพระสงฆ์เป็นใคร มาอย่างไร มีสภาพอย่างไร อะไรต่ออะไร เมื่อเข้าใจดีแล้ว ความเห็นใจและวิธีการ

แก้ไขจะตามมา คำถามเหล่านี้คุณจะตอบตัวเอง อาตมาจะไม่แก้ไข

พระสงฆ์ร่วนวายเป็นการเมืองนี่จะต้องแยกแยะ จะต้องใช้หลักวิภาษवादอีก พระพุทธเจ้าทรงเตือนพระสงฆ์องค์เจ้าไม่ให้ยุ่งการเมือง แต่อีกด้านหนึ่งก็คือ พระมีหน้าที่สอนนักเรียนเมือง อันนี้ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าการเมืองหรือเปล่า ที่จริงไม่ว่าใครทั้งนั้น ท่านให้ทำหน้าที่ของตนให้ดี ถ้าเป็นนักเรียนเมืองก็ให้เป็นนักเรียนเมืองที่ดี จะเป็นอะไรก็ให้เป็นอย่างนั้นที่ดี ถ้าพระจะทำหน้าที่ที่ดีก็คือสอนนักเรียนเมืองให้ทำหน้าที่ให้ดี สอนข้อปฏิบัติที่ทำให้มีการเมืองที่ดีที่ชอบธรรม

อันนี้ยกปัญหาที่กล่าวถึงเมื่อก็อีกแล้ว อาตมาบอกว่าให้ศึกษากันก่อน ศึกษาแล้วเกิดปัญญาก็จะแก้ไขอะไรต่างๆ ได้ ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทยขณะนี้ โดยเฉพาะในสังคมชาวพุทธ คือความไม่รู้ ก็เลยไม่ทำ หรือทำก็ไม่ถูกเรื่อง อาตมาขออย่าว่า ในสังคมไทยเราไม่ค่อยรู้จักสังคมตัวเอง เราชอบหันไปมองข้างนอกก็เลยไม่รู้จักรักตัวเอง ตอนนั้นเราจะสนับสนุนส่งเสริมค่านิยมชาวพุทธ ก็อยากจะให้ชาวพุทธนี้เป็นผู้ที่รู้จักสังคมไทยดีกว่าคนอื่น นักศึกษาชาวพุทธน่าจะเป็นส่วนที่รู้จักสังคมไทยดีกว่ากลุ่มอื่น เพราะว่าสังคมนี้รวมไปถึงสถาบันทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่อยู่ภายใน ซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นส่วนประกอบ

สำคัญ ถ้าเราจะแก้ไขคนไทยก็ต้องรู้จักคนไทยให้ดี ปัจจุบันเราขาดความรู้ในเรื่องสังคมไทยอย่างมาก

วิธีการ ต้องอาศัยความรู้ การวางตัวของชาวพุทธที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะแก้ปัญหาก็คือ การส่งเสริมสิ่งที่ดีขึ้นมาแล้ว สิ่งไม่ดีก็จะอ่อนลงไป จาง หรือลดน้อยลงไปเอง นี่เป็นวิธีแก้ไขอย่างหนึ่ง ถ้าเราไม่ศึกษาให้ดี เราอาจจะแก้ผิด ถ้าจะแก้ระยะยาวเราต้องทำความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง เมื่อชาวพุทธมีความรู้ก็就会有ความมั่นใจที่จะแสดงออก ถ้าทำอย่างจริงจังก็จะมีผลต่อบ้านเมือง

ขอตอบคำถามนี้รวมยอดอีกทีว่า ถ้าแม้พระสงฆ์จะทำตัวไม่น่านับถือ แต่ถ้าชาวพุทธชาวบ้านยังสามารถนับถือความเป็นชาวพุทธที่มีในตนเองได้ พุทธศาสนาก็จะยังอยู่ และจะแก้ไขพระสงฆ์ให้น่านับถือได้ต่อไป อันนี้เป็นคำถามที่ฝ่ายชาวบ้านจะต้องตอบเอง

อหิงสาของคานธี เกี่ยวข้องอย่างไรกับหลักพระพุทธศาสนา

หลักอหิงสาเรารู้กันดีว่ามีมหาตมะคานธี เป็นผู้ยึดมั่นเด่นมาก ถ้ามองในแง่ประวัติศาสตร์อหิงสาเป็นหลักธรรมเก่า

ในทางพระพุทธศาสนา อหิงสาก็เป็นธรรมข้อหนึ่ง แต่รูปที่

ใช้บ่อยมักเป็นอหิงสา แปลว่า ความไม่เบียดเบียน การไม่เบียดเบียนที่แสดงออกทางกายและวาจา มีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานคือสัณเฑาะว์กับปะ ซึ่งแยกเป็นข้อย่อยข้อหนึ่งว่า อหิงสาลังกับปะ ความดำริที่ปราศจากการเบียดเบียน อหิงสา เป็นคำควบคู่กับคำว่า กรุณา และหมายความตรงกับความกรุณาด้วย ในฐานะที่เป็นสัณเฑาะว์กับปะก็ย่อมต้องมาจากสัณเฑาะว์ มีความเข้าใจที่ถูกต้องหรือความเห็นชอบเป็นพื้นฐาน ถ้าต้องการทราบอหิงสาอย่างเป็นขบวนการของมหาตมะ คานธี เราก็ต้องศึกษาจากมหาตมะ คานธี อุดมการณ์ของมหาตมะ คานธี ยกหลักอหิงสาคือเป็นหลักเอกทีเดียว

ถ้าจะตอบในแง่ประวัติศาสตร์จะยืดยาวไปก้นโกลเทียเดียว เพราะหลักอหิงสามีไม่เฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น นิครนธ์* ก็สอนอหิงสา เน้นมากด้วย อหิงสาในพระพุทธศาสนามีหลักการที่แตกต่างกับของนิครนธ์ในแง่สำคัญบางอย่าง ส่วนมหาตมะคานธีนั้น ท่านได้ศึกษาหลักธรรมต่างๆ ของชมพูทวีปเป็นอันมากรวมทั้งหลักอหิงสาคือท่านฝึกฝนมาก ซึ่งแหล่งอิทธิพลเดิมที่

ลัทธิหนึ่ง เรียกอีกอย่างว่า 'ศาสนาเซน' ถือกำเนิดในยุคเดียวกับพุทธศาสนา ศาสตราคือ นิครนธนาฏนุตร หรือมหาวิระ